

+тэлепраграма

№ 36 (298) 27 верасьня 2002 г.

Наша Ніва

Заснаваная ў 1906. Адноўленая ў 1991. Выхадзіць у пятніцы

ПЕРШАЯ БЕЛАРУСКАЯ ГАЗЭТА

Тры творы
Быкова

Чытайце ў наступных нумарах "Нашай Нівы" новыя творы Васіля Быкова: "Рэдкі дар", "Помнік ад дэмакраты", "Мурашкі".

Рэйтынг А.Лукашэнкі 27%

Рэйтынг А.Лукашэнкі звышіўся да 27%. Такія звесткі падае НІСЭПД. З аптычніні вынікае, што кіраунік дзяржавы страціў падтрымку часткі ранейшых прыхільнікаў, але пакуль яшчэ не пераканаў ту частку грамадства, што выступае за рэформы.

5 даларава на беларуса

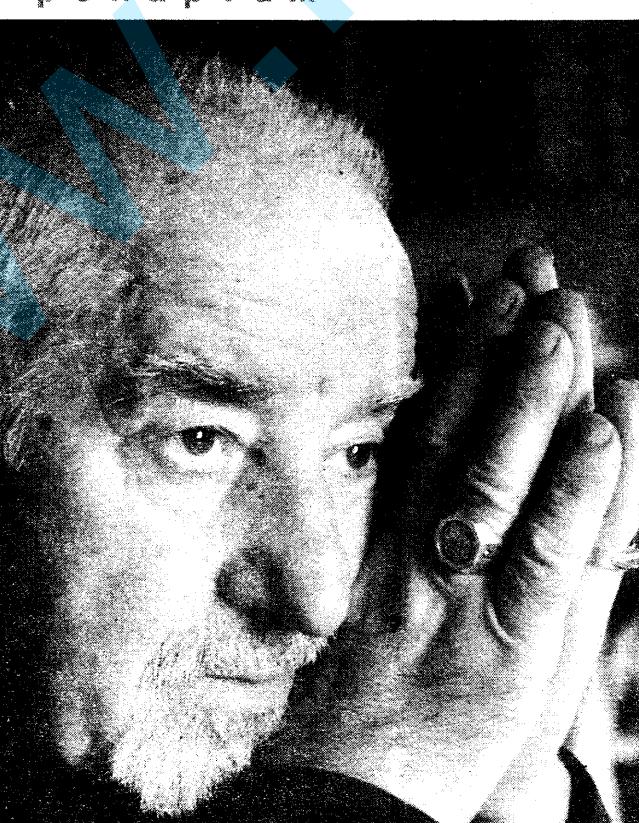
Сукупны капитал 35 беларускіх страховых кампаній меншы за 50 млн. даларава. Гэта па 5 даларава страховага ўнёску ад кожнага беларуса. У Польшчы на кожнага грамадзяніна прыпадае па 140 даларава ўнёску, у найбяднейшай краіне ЭЗ Партугаліі — 670 даларава. Такія звесткі паведаміў гендырэктар "Белзамеждзяржстраху" Юры Гаўрылаў.

Кожны чацьверты

На сёняння ў Беларусі карыес — у кожнага чацьвертага дзіцяці 5—6 гадоў, тады як гадоў 30 таму інтэнсіўнасць карыесу была ў два разы ніжэйшая. Пра гэта паведаміў галоўны стаматолаг краіны Пятро Левус.

АНТОН КІЯЧЧУК

рэпартаж

Старонка 10

Барадулінскае лета

У НУМАРЫ

Мастацтва немагчымага

Чаму ў 90-я Славаччына, у адрозньенінне ад Беларусі, не павярнулася "дупа да будучыні". Старонка 7.

У падвалах КГБ

"Жыць можна й у лепразорыі. Галоўнае — асабістая гігіена..." Артыкул Зымітра Бартосіка на старонцы 6.

Эпоха Дудараўца скончылася

Гутарка з драматургам Сяргеем Кавалёвым. Старонка 12.

Прафэсійная хвароба футбалістаў

Запаволеная рэакцыя, адсутнасць канцэнтрацыі, складаючыя з абстрактным мысльеннем — усё гэта сымптомы профэсійнай хваробы футбалістаў. Адкрыцьцё амэрыканскіх вучоных. Старонка 14.

Няпэўны і няўпэўнены

Год ураду Навіцкага
Старонкі 4, 5

Жыцьцё для Ясьмін

18-гадовы жыхар Глазга, студэнт мэдыхны Джалонатан Джэснэр стаў адной з шасці ахвяраў тэрарыстычнага нападку ў Тэль-Авіве 19 верасьня. Адказнасць за акцыю палестынца-камікадэ ўзяў на сябе "Хамас". Ёні Джэснэр атрымаў сымпатную траўму галавы. Дактары яшчэ дзень змагаліся з ягонае жыцьцё, ды марна — хлопец сканчаў у тэль-авіўскім шпіталі Ічылаў.

Але съмерць Джалонатана на стала сячэвым каменем у муры між арабамі й жыдамі, які ўзводзіўся з часу аднаўлення Израілю. Наадварот — яна можа стацца пачаткам ягонага разбурэння. Бо нырка Джалонатана была перасаджана сям'ядыядовай арабскай дзяўчынцы Ясьмін Абу Раміле з Усходняга Ерусаліму, што пакутуе на прыроджаны дэфект гэтага органу. Дзяўчынка два гады чакала на прыдатную нырку. Перасадка прайшла паспяхова. "Я ня ведаю, як аддзячыць сям'і, пашырнелай ад выбуху. Яны падаравалі жыцьцё маёй дачцэ", — кажа Рына, маці Ясьмін. Дзядулі дзяўчынкі Фарук дадае: "Нырка ўзята ад жыда, але цяпер гэта назаўжды частка яе самой. Мы спадзяймамося, што Ясьмін акрыеje і здолеe сустрэцца з сям'ёй Ёні".

Джалонатан прыехаў у Израіль на год павучыцца ў ўніверсітэт Гуш

Эцыён. Для гэтага ён адкляў на год сканчэнне мэдычнай вучэльні ў Глазга. Ёні марыў, даўчыўшыся ў Шатляндіі, назаўжды пераехаць у Израіль. Хлопец кіраваў жыдоўскай младзевай дэлегацыяй пры шатляндзкім парламэнце. На прэсавай канферэнцыі ягоны брат Ары Джэснэр заявіў, што Ёні бы бы шчасливы даведацца, што некаму дапамог нават пасъля съмерці.

Адказ “тамбоўскуму дэмакрату”

Чытаць таленавітага аўтара заўсёды цікава. Тым больш калі ён закранае блізкую табе тэму і цябе асабіста. Эс С.Дубаўца пад эпатуючым загалоўкам “Тамбовскій демократ” дарма зъмешчаны на старонцы “Палітыка”, бо пераважаюць у ім эмоцыі, а не цвяроны і рацыянальны анализ. Ужо не аднойны спрабаваў я ўнесці яснасць у паняцце і сэнс апазыцыі, пратестуючы супраць недыферэнцыянаваны выкарыстаныя гэтага тэрміну, бо апазыцыя – разнастайная і супяречлівая структура. Я пратэставаў супраць яе недацэнкі і пынкэнія, бо апазыцыя – першы інструмент дэмакратіі, які набыла Беларусь. Пра што пісала б “НН”, калі б не было апазыцыі?

Сп.Дубаўец піша: “...Апазыція спадара Хадыкі і ягонае партыі – гэта нікая і ні для кога не каштоўнасць...” Іншымі словамі, ён сцьвярджае, што беларусы не готовы да дэмакратычнага палітычнага ладу, які патрабуе наяўнасці альтэрнатывы кіручай эліце.

Магчыма, сп.Дубаўец адмаўляе ў каштоўнасці сутнасці толькі партыі БНФ. Але Беларускі народны фронт быў першай дэмакратычнай арганізацыяй, якая праклала сабе шлях пры таталітарнай сыштэме, калі яшчэ не было іншых дэмакратычных партый. У студзені 1989 г., выступаючы на першым дазволеным мітынгу на стадыёне “Дынаама”, я парадаў БНФ з конным авангардам войска ВКЛ, які пачаў бітву пад Грунвальдам атакаю праз воўчыя ямы. Сказаў, што па нашых голавах прыйдзець новыя ваяры да перамогі свабоды і дэмакраты. Я і сёньня сцьвярджамо, што сваю місію БНФ выконвае мэтанакіравана, добрасумленна і ахвярна.

Мы ніколі не былі персаналісцай апазыцыі. Я адкідаю намек, быццам бы для нас “съвет... сыходзіца клінам на ППРБ”. Мы былі і ёсьць радыкальнай, але разумнай і гнучкай апазыцыяй. Нагадаю, што ў 1992 г. БНФ выступіў з ініцыятывою стварэння Актыўніцтва камітету, у які ўвайшлі і В.Кебіч і С.Шушкевіч. І мы ніколі не адкідалі магчымасці камітету з улада. Калі ў 1999 г. пад цікам міжнароднай супольнасці А.Лукашэнка пайшоў на контакты з апазыцыяй, мы былі самымі актыўнымі ўдзельнікамі КРАПП –

Паэт, эсэіст і крытык Леанід Галубовіч прызнаўся, што яго можна назваць штрайкбрэхерам, але свой прыход у “ЛіМ” тлумачыць неабходнасцю працаўца на Беларусь. Што ж за Беларусь такую мае на ўвазе сп.Галубовіч? “Вось жа і пад камуністамі яна неяк існавала...” Значыць, яго задавальненне нейкая – ні Богу съвечка ні чорту Ѹачарга – Беларусь. Прауда, ён выдумляе тое, чаго не было: быццам камуністы ѿсяляк ціснулі на Беларусь. Па-першае, з 1922 г. ніхто ні ставіў пытаныя пра уваходжаныне Беларусі ў склад РССР. Па-другое, ніводзін камуніст ні мог дазволіць сабе публічна сказаць пра беларускую мову тое, што дазволіў сабе дзяяч, які заняў “вельмі незалежніцкую позу”. Менавіта – позу, а не пазыцыю.

Сп.Галубовічу, калі б ён быў пасълядоўны, трэбыло бы прызнаць, што “вельмі самастойна” паводзіцца ў размовах з Москвой гэтamu палітыку дазволяюць незалежніцкія настроі ў беларускім грамадстве, да культивавання якіх гэты палітык ня меў нікага дачынення. Сам жа сп.Галубовіч прызнае, што незалежнікімі гэтymi палітыкі стаўся пасъля таго, “як не атрымаўся ў яго “блізкіх” за ходам на маскоўскую крэслу”. А калі б удаўся? Дый хто гарантаваў, што пры істотнай перамене сутнасці ў РССР гэты дзеяч не захоча зноў зьдзейсніць “блізкіх”? Сам жа сп.Галубовіч прызнае, што “незалежніцкая поза” гэтага палітыка ня ёсьць беларускаю.

Слоўную блытаніні і няпэўнасць дапамагае нам разблытка “лімаўка” Людміла Рублеўская: яна шчыранька прызнаец-

IREX-PROMEDIA

структуры, створанай для перамоў пачатых пытаннях дэмакратyzациі беларускага рэжыму. За якіх сп.Сяргей таксама дарма кіпіць, бо гэтыя ўмовы неабходна выкананы, каб Беларусь ператварылася з аскепкам зынкілай савецкай імперыі ў народную краіну, незалежнасць якой гарантуюцца ня толькі адзінм чалавекам, пра што ён піша слушна і з трывогаю.

Тут і высыяляеца асаблівая грамадзкая роля апазыцыі. Рэжым трапіў у складане становішча. Яго галоўны палітычны і эканамічны ресурс – імперскія колы РССР – прайвілі незадавальненне распльвістай і пераменливай пазыцыі А.Лукашэнкі. І фактычна выставілі яму ўльтыматум, непрималы ні для ППРБ, ні для дэмакратычнай апазыцыі.

Там ужо месяц дзяржаўны CMI вядуць эфектыўную прарапаганду незалежнасці. Нас з Аляксандрам Рыгоравічам падзялялі тры грунтоўныя проблемы – незалежнасць Беларусі, прававая дэмакратычная дзяржава і адраджэнне нацыянальной культуры. Сёньня адна з іх здымайцца. Мы мусім стрымана вітаць гэтыя пракцэсы, добра разумеючы, што для А.Лукашэнкі сувэрэнітэт Беларусі – гэта найперш сувэрэнітэт яго ўлады.

Калі незалежніцкая рэпортырка А.Лукашэнкі ня жарт і ня гандань, яму неабходна зтрымаваць шырэй расчыніць дзіверы на Захад. Апазыцыя можа эфектыўна дапамагы яму ў гэтым. Адмова ад інтэрв’ю

рыторыкі і патрыятычнай прарапаганды могуць разглядацца як гатоўнасць да пакровай стратэгіі дэмакратyzациі. Гэтую стратэгію даўно праланоўваў нам і Ганс-Георг Вік, і шматлікія єўрапейскія эмісары. Таму пачатак перамоў будзе толькі вітацца заходнім дэмакратыямі. На гэтых перамоўах апазыцыя будзе выступаць ужо ня ў якасці беднага родзіча, бо менавіта яна праглядзяла час дамагалася ізаляцыі рэжыму. Калі мой прагноз спраўдзіцца, гэта і стане пераканаўчай ілюстрацыяй неабходнасці апазыцыі. Яшчэ больш яна будзе неабходная, калі за незалежнасць давядзецца змагацца на вуліцы. Яна неабходная нават у тым выпадку, калі Лукашэнка пасправе аднаасобна мабілізавацца грамадzkую думку. Прагнанда мае поспех, калі трапляе на ўзарану глебу. А апазыцыя шмат гадоў рыхтавала гэту глебу.

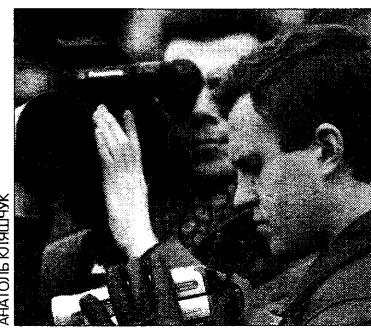
У адным я цалкам згодны са сп.Дубаўцом – у скептычнай апазыцыі з'явіліся сцяляглічныя аптымісты. Сацыёляля ѿні ўжо вынайшлі інструменты, якія выключают фактар страху. Паводле звестак НІСЭПД, не бяцца выказваць сваю думку толькі 15–20%. 50% лічыць, што бяцца большасць ці наагул усе! У такай сывутыці падказа з'являеца ня толькі мова апітальніка, але і сэнс пытання, і стаўленне да гэтага пытання ўлады.

У такай сывутыці ладзіць рэфэрэндумы немагчыма, бо яны вылагаюць почуны інфармаванасць насыльніцтва і яго высокай палітычнай культуры.

Сп.Дубаўец слушна адзначае: “Спадар Хадыкі ніколі ня будзе ствараць тое, што называўся б партыяй улады”. Я ня буду ствараць і кампрамісную. Канстытуцыйную партыю. Няма нікай патрэбы. Но маўлявіць БНФ як тупагаловую апазыцыю – і памылкова, і шкодна. А што тыцыць ахвотнікаў ствараць новыя партыі, дык гэтыя спробы не ўдаліся ня толькі А.Лукашэнку, але і такому энтузіяstu, як Сініцын. У чым нядайна ён шчыра прызнаўся. Драбленыя партыі, якіе мы назіраем апошнім часам, ёсьць прайвай нізкай палітычнай культуры. Калі аказваецца прасьцей раскалоцца, чым вырашыць праблему шляхам галасаванья.

Я заклікаю сп.Дубаўца проста далаўчыцца да Партиі БНФ. Разам мы будзем і мацнейшимі, і разумнейшымі.

Юры Хадыкі

АНАТОЛЬ КЛЮЧКО

Палітычныя крыйсы у адносінах беларускага й расейскага кіраўніцтва ня мог не адбіцца на дзейнасці спэцслужбаў дзяржаваў. Неўзабаве пасля дэпартацыі з Беларусі ў Расею чачэнскага палівога камандзіра наша краіна зноў “зас্বяцілася” ў скандалах, звязаных са спэцслужбамі. На гэты раз справа выглядае больш сур’ёнай.

Гульні спэцслужбаў

На мінулым тыдні “Комсомольская правда” надрукавала сэнсацыйную навіну. Аказваецца, адказнасць за выкраданье віцэ-прэзыдента “Лукойла” Сяргея Кукуры ўзяло на сябе “Беларуское вызвольнае войска” (БВВ). Расейскія праваахоўныя органы і падумадзілі, што ў Маскве нахабна дзеянічаюць “беларускія беевікі”. У той жа час, у згаданай публікацыі дапускаецца, што да выкрадання могуць мець адносіны беларускія спэцслужбы. У Кукуры меркавалася атрыманы звесткі пра каруціцьцю сярод расейскіх чыноўнікаў.

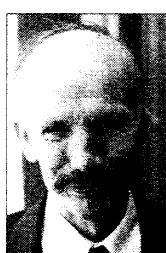
Сяброў незарэгістраванай патрыятычнай арганізацыі “Белы легіён” пачынаюць цягаць на допыты ў МУС і КДБ. Прычына – актывізія ейнай дзейнасці, правядзенне адымісловага летніка, рапортаж з якога ў №32 зъміясціла “НН”, і, напэўна, нядайна жорсткая аптылаграфічнай заявя “Легіёну”. Як паведамляе арганізацыя ў сваім “адкрытым лісце”, яе сяброў запалохваюць, спрабуюць вэрбаваць, прымушаюць прызнаць свой удзел у падрыве ў 1997 г. газаправоду Таржок—Менск—Івацэвічы. Як вядома, тады адказнасць за той выбух узяло на сябе ўсё тое ж БВВ.

Калісці, пасля замахаў на прэзыдента Грузіі Шэварднадзэ, заходнія СМИ распаўсюдзілі інфармацыю з амэрыканскіх крывацій пра дачыненне да іх “сеткі ФСБ у Беларусі”. Нібыта на нашай тэрыторыі рыхтаваўся прынамсі адзін з замахаў. Тады на гэтую інфармацыю амаль не звярнулі ўвагі. Нядайна пра гэту таемніцу “сетку” зноў згадалі замежныя СМИ – у звязку з рагнэннем “размарозіць” яе, нібыта прынятым сёлета ў Маскве, якія перастала давяраць беларускаму кіраўніцтву. А ў панядзелак, 23 верасня, kavkaz.org зъміясціў зацемку пра здабытых чачэнскай разведкай сэнсацыйных весткі. Нібыта ФСБ рыхтуе “буйнамаштабную праvakацию” – узрыў сабору Васіля Блажэннага ў Маскве, які выканаўці два чачэнцы-крыміналісткі. Для нас цікава тое, што, паводле інфармацыі сайта незалежніка Ічкерыі, чачэнцамі за работу абязненая ня толькі гроши, рэабілітацыя, але і “далейшае бяспечнае пражыванье на тэрыторыі Беларусі”. Як тут не згадаць нядайна дэпартаванага намесніка Салмана Радуева, якога не хацела прымаць Расея. Ці не за нейкія заслугі ён адпачываў у Беларусі?

Пакуль у “дыялёгу” прэзыдента Беларусі і Расеі назіраецца зацішка, “у бой” уступілі спэцслужбы. Беларускія спрабуюць даказаць, што таксама чагосці варыта, а расейскія вядуць складаныя гульні, у адпаведнасці з “расейскімі стратэгічнымі інтарэсамі” ў нашай краіне. Напэўна, абодва бакі зусім на супраць, каб, “тулячы”, падставіць пад удар беларускія патрыятычныя сілы. Інакш пры чым тут БВВ?

Павал Сумарока

Нашы сумленыні

зірніць хоць бы на 16-ю старонку таго самага нумару “НН”: там апавядзеца, як галоўны рэдактар “Саўбеліі” ўхіляеца ад судовага адказнасці за паклён на чалавека, які за Беларусь (ня нейкую, а дэмакратычную) сядзеў.

Марна сцяшаюць сябе сп.Рублеўская і сп.Корбут: яны ўжо пераступілі ту мэральную мяжу, за якую пачынаецца калібарація дзеля грошай. І сп.Галубовіч дарма кажа, што, калі б ён не прыйшоў у “ЛіМ”, прыйшоў бы хтосьці гроши. Гэтак пры Хрушчове-Брэжневу апраўдвалі свой прыход у КПСС тэатратарамі, што ўладкоўвалі свой побыт. Сп.Галубовіч, які сышоў з тэлебачання на знак пратэсту супраць нападак “на нацыянальнае”, ціяпер, як вынікае з ягоных паводзін, згодны на тое, каб не было, як і пад камуністамі, ні сымбаліяў, ні мовы, ні іншага нацыянальнага. Абы гроши.

Я разумею гэтыя людзей: ідэалы ідэаламі, але трэба са-мому ёсці і дзяцей карміць, самому апранацца і дзяцей ап-

ранаць, за жыльлё-электрычную сябе плаціць... Разгарнуцца прыватнай ініцыятыве дзяржава не дае, непадкантрольную чыноўнікам прыватную ўласнасць ішчыць, а хочацца мець гарантаваныя кус хлеба і скварку. Нічога не застаецца, як схіліць гордую шыю. Дык траба пра гэта ѹказаць. Браўлі б нашыя сумленыні прыклад з Івана Шамякіна ды Аляксея Дудараўа. Тыя з пад-

зякаю прынялі прэміі гэтак званае саюзнае дзяржавы, бо ім патрабныя гроши. Карэспандэнту радыё “Свабода” Іван Пятровіч так і сказаў: калі выбіраць паміж славаю ѹказыма, я выбіраю гроши. А вось асобныя пасылькі дзяржавы, якія перададзены кіраўніцтву Шамякіна яшчэ не такія шчырыя, іх трохі зядаете сумленыне. Думаю, з часам гэта пройдзе.

Анатоль Сідарэвіч

Ліст у р

“Дзеднава” – для амэрыканца нябеднага

20 верасьня зъявіўся першы амэрыкана-беларускі бровар: кампанія “Detroit Brewing” атрымала 76% акцыяў бабруйскага бровару “Дзеднава”. Нягледзачы на ўдалую рэкламную кампанію (“піва “Дзеднава” — для багатага і беднага”), якая дапамагла падвысіць продаж бабруйскага піва на 40%, бровар нік ня мог сплаціць свае запазычанасці (3,5 млрд. рублёў) ды працаў толькі на пятую частку ад сваіх вытворчых магутнасцяў.

Бабруйскі бровар быў заснаваны ў 1976 г. Сёлета яго перарабілі на акцыянэрнае таварыства. Амаль усе акцыі забрала сабе дзяржава ў асобе камітэту “Магілёўаблмаёмыць”. Працаўнікам бровару аддалі толькі 2%.

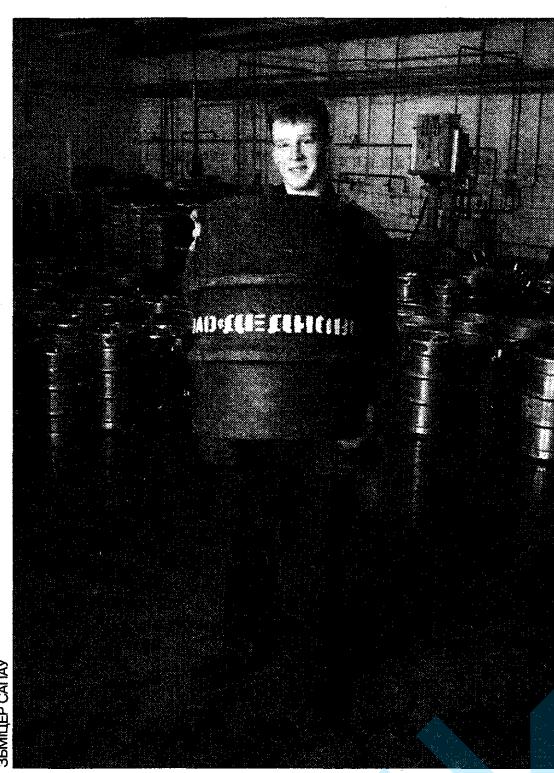
На сходзе акцыянераў “Дзеднава” было вырашана адмовіцца ад кантрольнага пакету акцыяў на карысць інвестыцый. Інакш кажучы, дзяржава зразумела, што ня зможа ўтрымліць “Дзеднава” ад банкруцтва. Амэрыканцы ж абіцаюць укладзецца ў бровар 12 млн. даляраў. Згодна з дамовай, яны павінны сплаціць усе ягоныя пазыкі, падвоіць колькасць працоўных месцаў, а таксама выдаткоўваць штогод 3 млн. даляраў на акцызныя зборы. Толькі багатая амэрыканская

У бабруйскага бровара і “Піваварні Івана Таранава” цяпер адзін уладальнік

кампанія змагла дазволіць сабе такую раскошу: іншыя прэтэндэнты на “руку” бабруйскага бровару жадалі мякчэйшых умоваў.

“Detroit Brewing” валодае ў Рэспубліцы завадамі “Бровары Івана Таранава” ды займае 2,5% расейскага піўнога рынку. Акрамя свайго старога гатунку “Дзеднава”, бабруйскі бровар будзе вырабляць піва “Піт”, “Доктар Дызэль” ды “Гэсэль” па аўстрыйскай ліцэнзіі, а таксама мінеральную ваду. Цікава, што ў “Detroit Brewing” зъ “Дзеднавым” усё прайшло гладка, тады як у “Балтыкі”, якая жадала набыць “Крыніцу”, нічога ня выйшла, хоць розніцы паміж кампаніямі няшмат: “Baltic Beverages Holding” (“Балтыкі”) нават для Рэспублікі тая самая замежная кампанія, што і “Detroit Brewing”. Праўда, на перамовы ў “Дзеднава” прыяжджалі не амэрыканцы, а эмісары “Бровара Івана Таранава”. Відаць, весці справы ў “Дзеднава” будуць усё-такі расейцы, але за амэрыканскія грошы.

Карэнна расейскі піўны бізнес

мяжы банкруцтва. Лукашэнка, ад якога залежыць кожны значны інвестыцыйны праект, вось ужо паўтара году вагаеца. 23 верасьня ўрад пастаравіў, што ў хуткім часе ўсё замежнае піво, якое ўвозяць у Беларусь, мусіць займеть акцызныя маркі, а значыцца, зробіцца больші дарагім (прыкладна на 30%). Расейскія бровары ў шоку — 40% усяго піва, што прадаецца ў нас, прывозяць менавіта з Рэспублікі Магнія, гэта спроба прымусіць замежнага кампаніі людым коштам наўваць у Беларусі бровары, бо экспарт піва ў Беларусь зробіцца нявыгадным.

Алесь Кудрыцкі

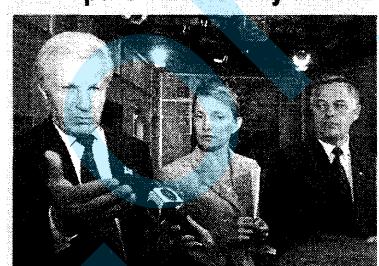
на тыдні
Крытыка Закону пра рэкламу

Рэдактары 17 найбуйнейшых газетаў краіны напісалі ліст прэм'еру Навіцкаму з крытыкай урадавага праекту Закону пра рэкламу, які можа выклікаць рэзкае змяншэнне рэкламных прыбыткаў прэсы.

Літоўцы зноў ваюць

40 літоўскіх камандас выяўляюць у Аўганістан. Згоду на гэта даў літоўскі Сойм. Супраць былі краіне левыя і праціўнікі ўступлення краіны ў NATO.

Гарачая восень Кучмы

Пасля пасляховага заходу тэлебачання 49 дэпутатаў Вярхоўнай Рады Украіны праўваліся ў рэзыдэнцыю Кучмы “Вэркут” спініў іх на сходах між другім і трэцім паверхамі — на шляху да кабінету прэзідэнта. Проста на сходах яны і абвесьцілі галадоўку. Кучма вымушшаны быў сустрэцца з імі, каб склацці: у адстаўку я не падам. Во каб Беларусі такую апазыцыю!

Б.Т.

Бестэрміновасць у адносінах

**Прадпрымальнікі
Беларусі зъбіраюцца
аднавіць бестэрміновы
страйк. Перамовы лідэраў
прадпрымальнікаў з
урадам зайдшлі ў
тупік.**

Аб'яднаная рада прадпрымальнікаў (АРП) абеўсіла страйк яшчэ 1 верасьня, аднак праз тýдзень усе прадпрымальнікі выйшлі на працу: началіся перамовы з урадам. Але вынікаў яны ня мелі. Паводле АРП, ніводнае іхнае патрабаванье Саўмін ня выканану. Галоўныя патрабаванні прадпрымальнікаў — адмінінці абавязковая ўвядзенне касавых апаратаў і са-

цияльнае страхаванье, зменшыць арэндную плату за гандлёвыя месцы. Прадпрымальнікі атрымалі толькі вусныя абя заніні галоўнага архітэктара Менску, што сталічныя рынкі “Трактар”, “Чэрвеньскі” і “Байкальскі кірмаш”, якія ўлады меліся сёлета зачыніць, прапрануць і ўпішчэ.

Таму Аб'яднаная рада папрасіла аўдыенцыі ў Аляксандра Лукашэнкі, “каб канчаткова высьветліць, як прэзыдэнт стаўіцца да прадпрымальнікаў”. Адзін з лідэраў АРП Анатоль Шумчанка заяўляе, што новыя бестэрміновыя страйк пачнеца 1 кастрычніка і працягнешца... тýдні два, пасля чаго падпрымальнікі зноў паспрабуюць пачаць перамовы з урадам. Калі і яны скончыцца безвынікова, з 1 лістапада прадпрымальнікі зноў выйдзуть на працу.

Страйк балюча адбываюцца на

бюджэце. “Штомесец мы кладзём у дзяржаўную скарбонку 20 млн. даляраў: сплачаем адзіны падатак ад 80 даляраў і вышэй (на выставах — да тысяч), а ў сярэднім па краіне — 120 даляраў. Плюс грошы за арэнду”, — кажа А.Шумчанка.

Прадпрымальнікі таксама старажыць ад прастою, але сёньняшнія становішча трываць не жадаюць.

Адзін толькі касавы апарат кашт 200—400 даляраў. А яго ўсталяванне цягне за сабой неабходнасць мець разылковыя рахунак у банку. І любую фінансавую апэрацыю — а дробныя бізнессоўцы праварочваюць за дзень некалькі гуткіх гешэфтаў — трэба праводзіць праз банк, адстойваць там чэргі. Банкаўская ж абслугоўванье разылковага рахунку абыходзіцца ў 9% ад зменшчанай на ім сумы. Каб разабрацца ў справа здачнасці, прадпрымальніку давядзеца

яшчэ наймаць бухгалтара.

Пра штрафы — асобна: за парушэнне парадку прыёму наядных грошей трэ будзе плаціць 25—50 базавых величыні (1 б.в. — 11000 руб.), па разылковым рахунку — 10 базавых величыні.

Яшчэ адна болевая кропка — адсутнасць агульных ставак адзінага падатку: у Заслаўі бяруць 70 ёура, на менскіх рынках — 5. Права вызначаць памеры падатку перададзенае мясцовай вэртыкалі.

Не жадаюць прадпрымальнікі плаціць гроши і за абавязковую сацыяльную страхоўку. Урад вымушшаны быў працягнуць тэрмін выплаты ўнёскаў. “Не заплацім у час — тэрмін працягнеть яшчэ”, — сцвярджае А.Шумчанка.

У адносінах ураду і прадпрымальнікаў, як бачым, запанавала поўная бестэрміновасць.

Глеб Хмяльніцкі

Дамейкі

ў Мядзьвядцы

12 верасьня ў Мядзьвядцы (Карэліцкі р-н) быў усталяваны бюст Ігната Дамейкі аўтарства Ілара Голубева і Генадзя Лойкі. Адкрыццё помніка адбылося ў рамках святкавання Дамейкавага 200-годзідзя, арганізаванага пад эгідай ЮНЕСКА. На радзімі сінагогі беларусы з Чылі прыехалі прадстаўнікі роду Дамейкаў (на здымку).

з усёй краіны

Буйная аўтааварыя

17 верасьня а 4-й раніцы вёску Вялікую Гаць, праз якую праходзіць шаша Івацэвічы—Пінск, абудзілася ад страшнага грушату. Кіроўца “КамАЗу” выехаў на паласу сустречнага руху і зъбіў легкавік “Фальксваген-Пасат”. Загінулі прыватныя таксисты, жыхар Івацэвіча Васіль Папко, і чатыры ягоныя пасажыркі: троі жанчыны з Татарстану і адна — з Ніжнагородскай вобласці, якія ехалі ў Пінск па мясцовыя трывакатах. Ад іншамаркі засталася куча мэталаму. Кіроўца “КамАЗу” не спыніўся, а наадварот, прыбіў газу. Міліцыянты затрымалі яго ў лесе за 10 кіламетраў ад месца аварыі. Рэсеч Глеб Іваноў з Таганрога быў у нецвярозым стаўне, ён зъмешчаны ў ізялітар часовага затрымання. Пра дарожную трагедыю паведамлена паслу Рэспублікі Беларусь. За съледзтваў узяўся съледчы камітэт МУС па Берасцейскай вобласці.

Алесь Ляўранюк, Івацэвічы

Разбураны апошні вятрак

Моцны вечэр зънёс вятрак у вёсцы Адэльск (Гарадзенскі раён), якому было больш за 200 гадоў. Ад яго засталіся адныя гранітныя жорны. Пасля другой сусветнай вайны, пакуль не пачалася жорсткая калектывізацыя ў “захоўнікаў”, вёскі

сталія 10 ветракоў, а ўвогуле вакол Горадні іх было пад 30.

У больніцы не заляжышся

На тысячу скарацілася колькасць месцаў ва ўстановах систэмы аховы здароўя Гарадзеншчыны. Адбылося гэта ў рамках абласнога праграмы “пераарыентацыі мэдычнай дапамогі насельніцтву”. Сярэдні тэрмін знаходжанья на хворых у

больніцах паменшаў з 13 да 12,5 днія. Павялічылася колькасць дзённых стацыянараў, што дазволіла зъніці колькасць выклюкаў “хуткай” амаль на 7%. Надалей будзе арганізаваныя стацыянары аднаго дня: аперацыя ў больніцы з наступным далечваннем хворых ва ўмовах паліклінікі, што дазволіць зэканоміць значныя сродкі.

Андрэй Мялецкі, Горадня

Bambist

U Baranaviečach, prykładna a 23-j hadzinie, kala baru na vuł. Kamsamolskaj, 4 nievadomu kinu vybuchovaje prystasavańie pad “Mercedes” raniej sudzimaha žychara horadu. Bambist uciok. Achviara teraktu zastałasia žyjava, mašyna atrymala paškodžańni.

Zatrymali rekieciraū

Baranavickija milicyjanty zlačyncau, jakija tezaryzavalu žančunu-pradprymalnicu. Jany prymušali kabinetu

płacić im pa 50 dalarau štominiesiac. Taia nia vytrymala j zviaznulasia ū milicyju. Dwuch zlačyncau zatrymali, jašče dva pašpieli pachavaccia.

Epidemija ū škole milicyji U baranavickaj škole milicyji adbyłasia epidemija. 57 kurantaў z krywaūkaj na minuym tydni byli špitalizavanyja. U samoj škole ūwidzieni karantyn — astatnich nie adpuskali na vychodnyja dachaty. Zachvareli budučya milicyjanty ci to ad pitnoj vady, ci to z-za stafoūki.

Ruslan Raviaka, Baranavieč

Платная даведка

Паслугі гарадзенскай гарадзкой телефоннай даведачнай службы сталі платныя. Кошт адной даведкі ўзведзен складае 20 рублёў, уначы (ад 22.00 да 7.00) — 40. Гарадзенская вобласць — першая пасля Менску, дзе былі ўведзены платныя паслугі гарадзкой даведкі.

Алесь Сідлярэвіч, “Нёман-Інфарм”

1 кастрычніка 2001 г.
нечакана для ўсіх кірауніком
Саўміну прызнаючы
Генадзя Навіцкага. Ён
абвяшчае, што
рэфармаваньне беларускай
еканомікі бязбольна правесці
ня ўдасца. Навіцкі ўпершыню
афіцыйна прызнае
найўнасць значнага
бюджэтнага дэфіціту і
зазначае, што грошай на яго
пакрыцьцё ўзыць няма дзе.
Праблемы эканомікі ў гэты
пэрыяд стаяць асабліва
востра з-за наступства
выбарчай кампаніі
прэзыдэнта.

Першы свой замежны візит Генадзь Навіцкі робіць у сярэдзіне кастрычніка не ў Рәсей, а ва Ўкраіну — аблікар'оўва пытаныні ўкраінскіх запазычанасцяў, ляблемы экспарту беларускіх нафтапрадуктаў і цукровыя "войны".

Позірк на Захад

Пры канцы кастрычніка ўрадавыя эксперты абвяшчаюць, што для нармальнага раззвіцця беларускай гаспадарцы патрабны мільярд даляраў інвестыцый ў штогод, а ў 2000 г. Беларусь атрымала толькі 90 млн. Ідзе гаворка пра патрэбу прыцягваць замежныя капіталы. Прэзыдэнт яе падтрымлівае. Міністар эканомікі Шымаваў ачольвае групу па падрыхтоўцы пляну паліпшэння інвестыцыйнага клімату. Шырокі аблікар'оўваецца патраба зынжэнера падаткаў і амністы капіталу — першых этапаў ліберализаціі. Урад прыме пастанову аб скасаванні абавязковага дэкларавання юрыдычнымі асобамі кропініцаў інвестыцый.

МВФ на прыйдзе

У гэты самы час у Менск прыядждае місія Міжнароднага валютнага фонду на чале з Мартай дэ Каствэля-Бранка. Мэта прыезды — спраўдзіць, як беларускі ўрад выканану свае абавязацельствы па рэфармаванні эканомікі, узятыя ўвесну. Прадстаўніцы МВФ не ўдаецца дамовіцца з урадам па асноўных параметрах 2002 г. Адмыслоўцы фонду ня вераць абвяценням каманды Навіцкага. Так, згодна з афіцыйнымі беларускімі аценкамі, рост валавога ўнутранага прадукту ў 2002 г. мае скласыці 4—5%, тады як МВФ прагназуе рост усяго 1,5%. Але Навіцкі цвёрда стаіць на сваім, і таму анікай праграмы крэдытавань-

Навіцкі — няпэўны

*Год мінуў з часу прызначэння Генадзя Навіцкага прэм'ер-міністрам.
"НН" прапануе чытачам кароткі агляд дзеяў ягонага ўраду*

Анатоль Кочанчик

"Пасълядоўнае падвышэнне дабрабыту і забесьпячэнне новай якасці"

Урад лічыць сваім задачамі падтрыманье сацыяльнай стабільнасці, пераадolenне наступства Чарнобыльскай аварыі, узмацненне эфектуўнасці кіравання народнай гаспадаркай. Эканамічныя мэты — стварэнне спрыяльнай макраэканамічнай сітуацыі, падвышэнне інавацыйнай і інвестыцыйнай актыўнасці, паліпшэнне сітуацыі ў рэальнім сэктары эканомікі, раззвіццё сярэдняга й малога бізнесу. Дэкларуецца намер цягам наступных гадоў зменіць падаткі на 5—6%, актыўна выкарыстоўваць прапедэтуры санацый і банкротства. Урадоўцы падкрэсліваюць важнасць супрацоўніцтва з расейскім інвестарамі і мяркоўцоўцамі па 2002 г. пры-

цягнуць 400 млн. даляраў прымых замежных інвестыцый.

7 сінтября 2001 г. Нацыянальны сход ухвале ўрадавую праграму. Навіцкі з камандай не распрацоўвалі яе самі, а прости пераназвалі "Праграму сацыяльна-эканамічнага раззвіцця краіны на 2001—2005 г.", ухваленую II усебеларускім народным сходам. Галоўнай мэтай эканамічнай палітыкі новы ўрад лічыць "пасълядоўнае падвышэнне дабрабыту і забесьпячэнне новай якасці жыхароў беларускага народу".

Задачы канкрэтныя: "павялічыць рэальны заробак на 80—85%, давесць яго ў канцы 2005 г. да сярэднямесячнага ўзроўню, роўнага 250 далярам". Праграма відавочна непасылаўная. Так, дэкларуецца, што будзе выраблена 3,8 млрд. яек, але ня згадваюцца пытаныні прыватизаціі прымысловасці,

запазычанасцяў, удзелу ў Сусветнай гандлёвой арганізацыі.

Адметнаю рысай зьяўляеца адсутнасць разъдзелу аб будаўніцтве саюзнай дзяржавы. Гэта ці недагляд, ці съведчанне змены стратэгічнага курсу. Яшчэ адным прадвесцем зданца заяві Навіцкага пра то, што расейскае кірауніцтва больш не выявляе інтэграцыйнага імпэту. Праўда, ужо 26 сінтября 2001 г. міністар эканамічнага раззвіцця і гандлю Расейскай Фэдэрациі Грэф дэкларуе пераход на адзіную валюту з 2005 г.

Бюджэт

Бюджэт на 2002 г., прыняты ўрадам Навіцкага, засьведчыў, што на лібералізацію спадзяваўся дарма. Адметны ён хіба ўпершыню прадугледжанымі выдаткамі на Беларускі экзархат Расейскай праваслаўнай царквы. Сродкі на БПСМ парашынныя з выдаткамі на ўтры-

манье парламэнту. Павялічыліся таксама расходы на адукцыю. Прываткі ад прыватизаціі прадугледжаныя невялікія: ўрад не зьбираеца ажыццяўляць яў значным аб'ёме.

Слабасць першага міністра выявілася і ў прыватным выпадку. Напярэдадні свайго арышту дырэктар МТЗ Міхаіл Ляўонаў напісаў заяву аб звольненні. У прыватнай размове з Навіцкім і міністрам эканомікі Шымавым ён патлумачыў, што хворы, замарыўся ад шантажу й праверак дыякі хоча пайсьці з пасады сам. Навіцкі даў гарантію, што нічога надзвычайнага з Ляўонаўым не адбудзеца, і заявы не падпісаў. Пасля старога Новага году дырэктара МТЗ арыштавалі.

Лукашэнка пачынае нэрвавацца

21 студзеня прэм'ер-міністар загадвае прадпрыемствам за тыдзень разылічыцца з запазычанасцю па заробках і абвяшчае, што ніякіх датацыяў на гэтыя мэты ад ураду ня будзе. Наступствам гэтага кроку сталася б-прайзантная інфляцыя, тады як у 2001 г. яна складала за той самы пэрыяд у сярэднім 3,2%.

12 лютага А.Лукашэнка на паседжанні Савету міністраў кажа, што давер да новага ўраду падарваны. З 16 парамэтраў сацыяльна-эканамічнага раззвіцця выкананыя толькі 5. Асаблівія папрокі кірауніка краіны выклікае запазычанасць па заробках. На 4% зьнізілася рэнтабельнасць вытворчасці, доля бартэрных аперацый за пару месяцаў вырасла ўдвайлі, а ў разылках за энергаресурсы сконкура больш чым на 50%.

Кіраунік дзяржавы патрабуе ад ураду неадкладных рагшэнняў, што цалкам супярэчыць духу лібералізацыі, накітлі павелічэння адказнасці за нявыплату падаткаў. Надзею прэм'ера папоўніць бюджет дзякуючы спрашчэнню пракэдуры акцыянавання прэзыдэнта Бела-

Рэальнасць, дадзеная нам у адчувањях: год дэградацыі ўраду

У грамадзкай сівядомасці як ніколі.

І вось зъявіўся Ярмошын. Мэр сталіцы, які лічыўся ўмеркаваным рыначнікам, ён і на новай пасадзе заставаўся ранейшым. Ярмошыну ўдалося неймаверна: застаючыся абсалютна верным прэзыдэнту, ён прымусіў паверыць усіх наглядальнікам у гатоўнасць ураду да рэформаў. То, як упэўнена ён тримаўся побач з Касцяновым (ох уж гэты "Міша Два Працэнты!"), съведчыла, што яны размаўляюць на адной эканамічнай мове. Вядома, не пра два пракэнты, якія трэба адшпільваць, а пра эканамічнае заканадаўства Беларусі. Гараджанін, ён разумеў, што менавіта буйныя прадпрыемствы зъяўляюцца стабілітарамі палітычнай сітуацыі ў краіне. Але трэба мяніць тэхнолагіі ў адпаведнасці з патрабаваннямі рынку. Трэба вызваліць беларускіх прымысловыя гіганты Навіцкі.

Асабіста я стаўлюся да яго

ад перакрыжаванага субсыдаўання камунальнай гаспадаркі. Ярмошын быў нешматлоўны і пераканаўчы. Беларусы ўспрымалі яго менавіта як свайго.

Ярмошынскае выступленне на Усебеларускім народным сходзе, дзе гаварылі толькі ў рамках неабходнага для перадвыбарнай кампаніі, запомнілася асаўбістамі, якія выразам ягонага твару. Ён адараў вочы ад паперы, паглядзеў паверх акуляраў у залю і, павярнуўшыся да прэзыдэнта, пачаў яго пераконваць: "Аляксандар Рыгоравіч, вызваліце прымысловасць ад перакрыжаванага субсыдаўання, і яна ўздыхне на поўныя грудзі!" Съследам за Ярмошыным пра гэта пачалі казаць ледзьвие на ўсе выступоўцы.

Падобна, якраз гэтага яму і не дараўалі. Цяжка дараваць чужую кампэтэнтнасць. І на зъмену Ярмошыну прыйшоў Генадзь

Навіцкі, які падаў зімную заяву ў прэзыдэнта. Прыватизація субсыдаўання камунальнай гаспадаркі — чалавека, які не на сваіх месцах, калі Пятро Пракаповіч, які тады яшчэ не ператварыўся ў Бальцаровіча, ваяваў з Багданкевічам і Віннікай, ён так і не зрабіўся палітычнай постацыёю, не прадэмантраваў сваёй здольнасці прыстасаўвацца да рэальных патрабаваньняў эканомікі. Была спачатку нейкая надзея, што менавіта бясклернасць даламожжа яму проста выкананы загад аб лібералізацыі. Але загаду не зъявілася. Навіцкі быў і застаўся самім сабой. Ці добра гэта? Ня ведаю. Магло быць і горш — мог быць і Дамашкевіч.

Пакіне Лукашэнка Навіцкага на сваіх месцах або здыме — гэта пытанье зімы і настрою расейскага кірауніцтва. Будзе ў кватэрах халодна — Навіцкага паstryгуць пад казла адпушчэння. Будзе цёпла — прадседзіц яшчэ колькі месяцаў. Але Ярмошына, здаецца, ужо ня вернуцца. А шкада.

Аляксандар Фядута

жыхароў нешта будаваў, а таму сам прывык да бясконцых дзяржаваўных датацыяў сваёй галіны (асабліва ў той час, калі Пятро Пракаповіч, які тады яшчэ не ператварыўся ў Бальцаровіча, ваяваў з Багданкевічам і Віннікай), ён так і не зрабіўся палітычнай постацыёю, не прадэмантраваў сваёй здольнасці прыстасаўвацца да рэальных патрабаваньняў эканомікі. Была спачатку нейкая надзея, што менавіта бясклернасць даламожжа яму проста выкананы загад аб лібералізацыі. Але загаду не зъявілася. Навіцкі быў і застаўся самім сабой. Ці добра гэта? Ня ведаю. Магло быць і горш — мог быць і Дамашкевіч.

Пакіне Лукашэнка Навіцкага на сваіх месцах або здыме — гэта пытанье зімы і настрою расейскага кірауніцтва. Будзе ў кватэрах халодна — Навіцкага паstryгуць пад казла адпушчэння. Будзе цёпла — прадседзіц яшчэ колькі месяцаў. Але Ярмошына, здаецца, ужо ня вернуцца. А шкада.

і няўпэўнены

рускі называе "прывіднай".

Поле для лібералізацыі

Набліжаецца вясна, прэм'ер чешыць нас будучымі ўраджаймі. А кіраунік Нацбанку Пятро Пракаповіч адкрыта кажа, што цяперашні спосаб правядзення пасяўнай ставіць пад пагрозу эканамічную бяспеку краіны: "Тыя 70 млрд. рублёў, якіх сёньня вымагае Мінсельгасхарч, — гэта сума, якая значна пераўзыходзіць магчымасці беларускіх банкаў". Фінансавы цязар давядзеца перакласці на прымысловыя прадпрыемствы. Каб выйсці з складанай сітуацыі, урад падвышае закупныя цэнзы на сельгаспрадукцыю, зъмяншае падаткі для калгасаў і дзяржкамову па раслінагадоўлі. Можна казаць пра лібералізацыю ў сельскай гаспадарцы.

12 сакавіка на паседжанні саюзнага ўраду ўзынікае канфлікт наконт спагнаныя ўскосных падаткаў. Дакументы застаюцца непадпісаныя. Прэзідэнт пад-

час чарговага візиту ў Москву ўрад Беларусі патрабуе ад Расеі штогод кампенсацыю страты беларускага бюджэту ў памеры 180 млн. даляраў. Новы ўрад ніяк не можа пасябраваць з Москвой.

Ультыматум

23 красавіка ў пасланні парламенту прэзідэнт дакарае Навіцкага за спакойнае чаканыне і бяздзейнасць. Прэзідэнт нарадзе Лукашэнка выстаўляе ўльтыматум: калі да канца кварталу (праз 2 месяцы) эканамічнае становішча рашуча ня зменіцца, урад пойдзе ў адстаўку. Прэзідэнт прапануе новы рэцепт эканамічнага посьпеху — практычную нацыяналізацыю маёмысці камэрцыйных структур, што хаваюць сапраўдныя заробкі сваіх супрацоўнікаў, а таксама фірмаў, дзе працујуць звольненныя чыноўнікі. У адстаўку адправлены міністар аховы здароўя і кіраунік чатырох канцэрнаў, якія ня выканалі прагнозных паказынікаў. Строгая вымова аб-

вешчаная Навіцкаму, строгае папярэджаньне атрымліваюць амаль усе міністры.

Кілбаса больш ня значны прадукт

На пачатку чэрвеня кабінэт міністраў выкрасілі мясо і мясапрадукты са сьпісу "сацыяльна значных" тавараў. Цэнзы на іх дзяржава регулювала цягам апошніх 10 гадоў. Словам, "за кілбасу" больш галасаваць ня будзе.

30 ліпеня пад патрэзой адстаўкі ўрад робіць справаздачу. Усё абыходзіцца мірна. Выкананыя 9 з 16 прагнозных паказынікаў сацыяльна-еканамічнага раззвіцця. У першым паўгодзідзе рост валавога прадукту склаў 104,7% пры прагнозным паказыніку 104—105%.

Аднак, калі зірнуць на справу комплексна, карысць ад выканання парамэтраў сумнеўная. Так, адзначана павелічэнне рэальных грашовых даходаў насељніцтва на 18%. Для трывалага функцыянавання трэба аднача-

сова забясьпечыць адпаведны прырост вытворчасці, перадусім спажывецкіх тавараў. Гэта дапамагло б захаваць курс беларускага рубля: людзкія гроши знайшли б сабе прымяненне. Але прагрэс — рост вытворчасці на 4,3% — назіраецца толькі ў сельскай гаспадарцы. У прымысловасці тэмпы вытворчасці ў чатыры разы адстаюць ад тэмпаў росту грашовых даходаў, у сферы паслугаў — у трох разах. Адпаведна людзі вымушаныя ўкладаць свае гроши ў валюту.

Праблемы і з замежнымі гандлем. Павялічваецца імпарт. На 39,6% вырас увоз мясапрадуктаў, на 26,7% — абытку ѹ шапак. Расце імпарт тавараў, якімі была вядомая Беларусь, — тэлеапаратуры, лядоўнія, тэкстылю. Урад скільны абараняцца нетарыфнымі мерамі. Беларускі экспарт у Расею звышоўся на 6,7%, а ва Ўкраіну — акно на 60,2%. Прайда, дзякуючы павелічэнню экспарту паслугаў краіна дамаглася становічага сальда замежнага гандлю — 61,7 млн. даляраў. Чарговы боль — інвэстыцыі. За паўгоду Беларусь атрымала толькі 129 млн. даляраў замежных капіталаўкладанняў, тады як гадавы плян складае 400 млн.

На пачатку жніўня прымаецца

новы рэгламэнт працы ўраду, згодна з якім цяпер у паседжаннях Саўміну могуць браць удзел парламентары.

"Белтрансгаз"

Прэм'ер пазбягае каментаваць праблемы беларуска-расейскіх стасункаў, урад паслухманя маўчыць і выконвае загады. Пры канцы жніўня кабінэт ухваліе праект дэкрэту прэзідэнта, што дзеяе дазвол на прыватызацыю ўсіх сістэм прадпрыемстваў дзяржаўнай кампаніі "Белтрансгаз". Гэта важны крок у выкананы дамоўленасцяў Лукашэнкі і Путіна, паводле якіх "Белтрансгаз" павінен быць прыватызаваны да 1 ліпеня 2003 г. Прыватым да гэтага працесу павінен быць дапушчаны "Газпрам". Гэта — умова ўвядзення для Беларусі ўнутррасейскіх тарыфаў на газ і спраба паменшыць напружанне паміж Москвой і Менскам. Няпэўнасць гэтых узаемнаў практыкаў зацікаўляе надалей, і 17 верасня Навіцкі і Касцянаў вырашаюць пачакаць і прымаюць "разнічныя аб пераносе раінінга". Асноўнае пытанне — аб увядзенны аздзінай валюты — засталася навірашаным мінімум да сінегня. Вось так сама напэўна мініў год і для Генадзя Навіцкага.

Сяргей Радштейн

апытнічэ "НН": які прэм'ер быў найлепшы?

I ўсё-такі Кебіч!

З усіх беларускіх прэм'ераў людзям найбольш запомніўся Вячаслаў Кебіч — бо быў асобай №1 у дзяржаве. Таму і ўлятала "Францавічу" ў народных гутарках нашмат болей, чым прэм'ерам сёньняшнім, — найперш за спробы інтэграцыі з Расеяй, якія тады былі ў навіну. Затое цяпер — памятаюць. Потым ільвіную долю любові і нелюбові адцягніў на сябе Лукашэнка, на прэм'ераў звязрталі меней увагі. Але цалкам не забыліся. Чыгіра ў часы прэм'ерства не любілі за тое, што маўчыць, калі прэзыдэнт кірчыць на яго, Лінга — за тое, што стараваты і камуніка, Ярмошына — за Нямігу і расейскасць, Навіцкага, як і ўсіх агулам, — за несамастойнасць і невыразнасць. Сёньня апытаўнічэ "НН" мае адваротную мэту: вызначыць, за што каго з наших прэм'ераў любілі.

Станіслаў Шушкевіч, эксптаршыня Вярховнага Савету: Кебіч рабіў разумныя заходы. І знаходзіўся на тым узроўні, якога патрабавала пасада. Я паважліва ставіўся і да Ярмошына. У складных умовах ён здолеў зрабіць шмат карыснага. Самы безаблічны прэм'ер — Лінг. Ён не зрабіў нічога. Абсалютна. А ў чалавечым пляне, між іншым, быў даволі прыемнай асобай.

Аляксандар Ярашук, палітык-адзіночка: Усё ж такі Кебіч. Хоць бы таму, што быў першым. Тым, хто ішоў за ім, было ўжо лягчэй. Пры Кебічу ж фарміраваліся ўсе дзяржавныя інстытуты. Ён спраўляўся. Школа жыццёвая ў яго была монная. Кадравую палітыку разумную праводзіў. Галоўнымі крытэрамі пры адборы кадраў для яго быў не зямляцтва ці асабістая аддача. Але ўсё, што зь ім зда-

рылася далей, — адпаведна з заслугамі. Аднымі ружковымі колерамі Кебіча ніяк не намалошеш.

Святлана Калініна, галоўная рэдактарка "Беларускай дэловой газеты": Найбольш кампетэнтым быў Ярмошын. Чалавек знаходзіўся на сваіх месцы. Дасягненыя яго можна пералічваць даўгі. Галоўнае, што яму ўдалося абмежаваць паўнамоцтвы Кірауніцтва справамі прэзідэнта. Ні да яго, ні пасля яго нікто ня змог зрабіць нічога падбнага.

Аляксей Марачкін, мастак: Найлепшага не было. Яго пакуль можна толькі чакаць. Асабіста я з павагай магу ставіцца толькі да аднаго з іх. Да таго, хто пры гэтым рэжыме здолеў зрабіць сапраўдны ўчынак — ссысці, ляшнішы дзявырыма. Гэта Міхаіл Чыгір. У астатніх съмеласць не хапіла і на гата. Баяцца слова супрацоўнікі. Но бачылі, што з Чыгіром стала: і сам за кратамі пабываў, і сын там знаходзіцца.

Уладзімер Колас, дырэктар Беларускага гуманітарнага лицэю: Некалі ў Сталіна паліталі, які ўжо горшы — правы ці левы. Той адказаў: "Оба хуже". Так і тут. Цяперашні, Навіцкі, даволі імпазантным выглядае.

Уладзімер Роўда, палітоляг: Усе кепскія. Хіба толькі Кебіч,

які праводзіў самастойную палітыку. Усе астатнія гэта рабіць. Але ўсіх здзілі зрабіць чаканыні і ўзгадаць. Чыгір. Ён імкнуўся працоўваць на тым узроўні, якога патрабавала пасада прэм'ер-міністра, не здзілі зрабіць. Але ўсіх здзілі зрабіць чаканыні і ўзгадаць.

**Аляксандар Дабравольскі, на-
меснік старшыні АГП:** Вельмі добрым прэм'ерам можна лічыцца Міхаіла Чыгіра: ён быў сапраўдным прафэсіяналам. У часы яго прэм'ерства павялічыў-

ся заробак, спыніўся рост інфляцыі. Што тычыцца іншых прэм'ераў, дык Кебіч быў ня вельмі добрым, а ўсе астатнія — праста ніякія.

Анатоль Лябедзька, старшыня АГП: Магу сказаць, хто быў прафэсіяналам. Чыгір і Ярмошын. З іх лепшым мне здаецца Чыгір. Мужны і рагучы. Меў пасаду, і вельмі высокую. Ня кожны б сам сышоў у адстаўку. А кінучу працу ў офісе самага высокага ўзроўню і вярнуцца ў Беларусь!.. Акрамя Чыгіра сярод беларускіх палітыкаў на такое здольны аздзінкі. А мо і зусім ніхто.

Уладзімер Колас, дырэктар Беларускага гуманітарнага лицэю: Некалі ў Сталіна паліталі, які ўжо горшы — правы ці левы. Той адказаў: "Оба хуже". Так і тут. Цяперашні, Навіцкі, даволі імпазантным выглядае. Дык Ярмошын, калі ў Менгарыканке працаўаў, талковым здзілі зрабіць. Чыгір. У астатніх съмеласць не хопіла і на гата. Баяцца слова супрацоўнікі. Но бачылі, што з Чыгіром стала: і сам за кратамі пабываў, і сын там знаходзіцца.

Валянціна Палевікова, Аб'яднаная сацыял-дэмакратыя: Чыгір: ён рэальная займаўся эканомікай. А не імкнуўся яе ідэалізіраваць, як гэта рабіў Лінг. Пры Чыгіру было адчуванье, што і ў эканоміцы, і ў банкаўскай справе робіцца правільнія крокі. Гэта быў час надзеі. Час, які цяпер згадваецца як дастаткова дэмакратычны пэрыяд нашага жыцця.

Гарадзенская абласцная арганізацыя БНФ: Запомніўся Кебіч. Быў фотагенічны. Газэты любілі яго здымак зъмяшчаць. Бо меў вельмі імпазантны выраз твару. Яшчэ пачаў праводзіць палітыку аўдзінання з Расеяй. Пра руль адзіні марыў. Яго першым з усіх палітыкаў-далучэнцаў Рэспублікі Беларусь быў.

Рыгор Барадулін, пісьменнік: Усе прэм'еры ў нас быў толькі на мініяльных і неўплывовых фігурах. Стадіёнікі. Хто камуністычны, хто посткомунистычны, систэмы, а хто і цяперашні, каласна-сацыялістычны. Беларусі ніхто з іх не спрыяў. Хто лепшы? Аnekdot стары ўзгадваў на гэту тэму. Зъезду ў яўрэй за мяжу. Вярнуўся. Потым яшчэ раз паехаў. А потым яшчэ просіцца. Яго пускаюць, але кажуць, што апошні раз. Дык тое пры ўмове, што скажа, дзе лепш. Той і ад-

казвае: "Ай, і там, і там гаўно. А перасадка ў Парыжы". Так і з прэм'ерамі нашымі.

Станіслаў Багданкевіч, эксптаршыня Нацыянальнага банку: Міхаіл Чыгір і Уладзімер Ярмошын. Першы імкнуўся правесці рэформы. Каб яму ўдалося, жылі б мы цяпер, як Літва ды Польшча. А Ярмошын быў таленавітнікім кіраўніком. Наконт будаўніцтва мэтро мы з ім часта сустракаліся. Сапраўдны гаспадарнік — а палітык ніякі. З Чыгіром нармальная дзелавая стасункі не заміналі сварыцца. Чыгір дагэтуль згадвае, які я ўпарты. Але і ён не адставаў.

Сяргей Мальчык, старшыня Гарадзенскай абласной арганізацыі БНФ: Запомніўся Кебіч. Быў фотагенічны. Газэты любілі яго здымак зъмяшчаць. Бе- меў вельмі імпазантны выраз твару. Яшчэ пачаў праводзіць палітыку аўдзінання з Расеяй. Пра руль адзіні марыў. Яго першым з усіх палітыкаў-далучэнцаў Рэспублікі Беларусь быў.

Леанід Малахаў, бізнесмен, сустаршыня грамадзкага аўдзінання "Прыватная маёмысць", АГП: Найлепшым быў Кебіч. Бы фактчычна меў прэзыдэнцкія паўнамоцтвы і мог рэальная ўпłyvaць на сітуацыю ў краіне. Пры ім не зънікалі апазыцыйныя палітыкі і журнalistы, а за выступы на мітынгах не саджалі на суткі. Яго прэм'ерства было найлепшымі часамі для беларускіх прадпрымальнікаў.

Аптыўала Вольга Анціповіч

Славаччына галасуе за Саюз

Выбары ў Славаччыне скончыліся перамогай правацэнтрысцкага кааліцыі. Яе склад зъмяніўся, але на чале новага ўраду зноў устане Мікулаш Дзурыйнда.

Стратегічны курс Славаччыны на ўваходжаньне ў *NATO* і Эўразьвяз застаецца нязменны.

Уладзімер Мэчыяр — з-за якога Славакія на трапіла ў *NATO* разам з Польшчай, Чэхіяй і Вугоршчынай трох гады таму — ужо чацверты раз запар здаўшы найбольшую колькасць галасоў, але гэта была пустая перамога. Разам з папулісцкім "Шляхам" Робэрта Фіца і цвердалобым камуністам Мэчыяраў рух правядзе найбліжэйшы час на лаве апазыцыі. Групоўка колішняга прэм'ера, які перажыў трох ўрадаў, у параўнаньні з папярэднімі выбарамі страціла больш за 7% галасоў.

Новы ўрад, хутчэй за ёсё, будзе ўтвораны кааліцыяй чатырох партый на чале з кансерваторычнай СХДП, якой кіруе прэм'ер Мікулаш Дзурыйнда. Яна заняла другое месца на выбарах,

здаўшы каля 16% галасоў. Разам з хадэкамі і вугорскай меншасцю, зь якімі СХДП ужо кансерваторычнага чатырох гадоў, кансерваторы будуть мець у Нацыянальнай Радзе 63 мандаты з 150. Супрацоўніцтва з новапаўсталай ліберальнаю групоўкай Паўла Рускі (здаўшы 15 мандатоў), стваральнікам папулярнага тэлеканала "Маркіза", забясьпечыць ім перавагу ў шэсьць галасоў.

Я прыемна ўражаны. Гэта найлепшыя вынікі выбараў у Славакіі, пачынаючы з 1990 г., — кажа Марцін М.Шымачка, галоўны рэдактар газеты "Sme".

Найбольшую паразу паярпела сацыял-дэмакратычнае крыло, якое на трапіла ў парламэнт, — кажа Соня Шамаляны, дырэкторка катэдры паліталёгіі Ўніверсітэту Каменскага ў Братыславе.

Прайграў і Робэрт Фіц, кіраўнік папулісцкага "Шляху". Яшчэ нядыўна ён быў пэўным кандыдатам на пасаду прэм'ер-міністра, а аптытанын давалі ягонай партыі шанцы нават на перамогу ў выбарах. Выявілася, што адной раскруткі недастатковая, траба яшчэ мець нейкую праграму.

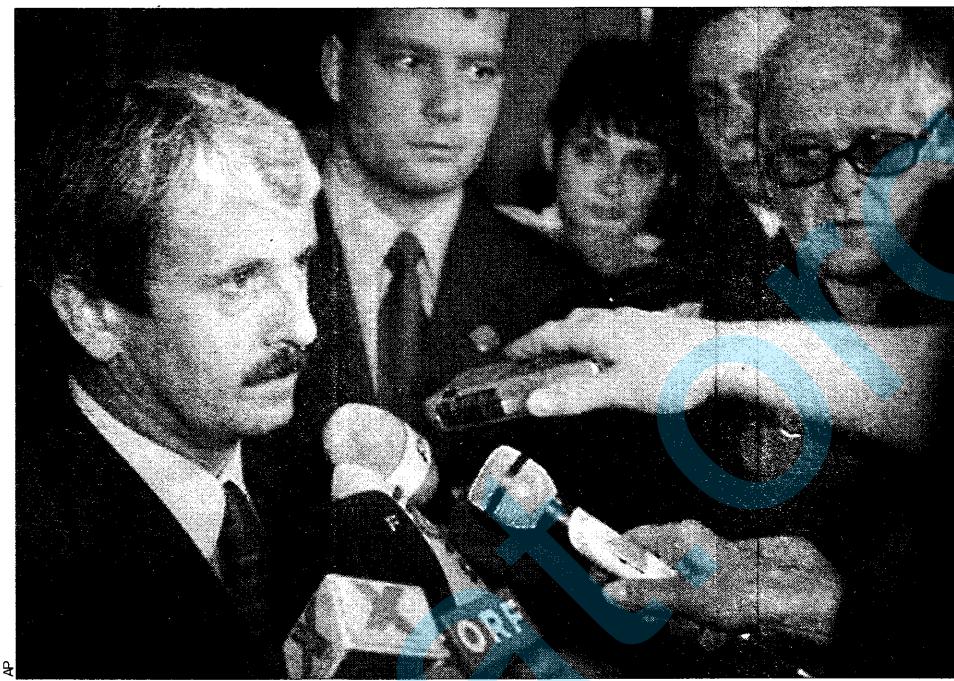
Затое цешацца палітыкі вугорскай меншасці. У калідоры іхнай сядзібы ўноч паслья выбараў спывала цыганская капэла. Кіраўнік мадзярскага кааліцыі Бэла Бугар не хаваў задаваль-

нення:

— Гэта наша самае лепшае дасягненне. Найважней для мяне тое, што за нас галасавалі і славакі, галоўным чынам інтэлігенцыя з Братыславы і Кошыца.

"Сяброўства Славаччыны ў *NATO* і ЭЗ зьяўляеца толькі пытаннем часу", — заявіў міністар замежных спраў краіны І.Дзурыйндаў намеснік у СХДП Эдуард Кукан. — Да нас не было прэтэнзіяў, што мы не адпавядаем, напрыклад, тэхнічным ці фінансовым крытэрам.

Працяглы час, аднак, быў занепакоеныць тым, што адбудзеца, калі прыйдзе новы ўрад. Сёння ўжо нічога не перашкаджае таму, каб мы атрымалі запрашэнне да сяброўства ў *NATO* падчас лістападаўскага саміту ў Празе. Партнёры на Захадзе часам сумняюцца ў нас. Нашы грамадзяне далі сыгнал — і ўжо на першы раз, — што зацикаўленыя ва ўрадзе, які вядзе іх краіну ў ЭЗ і *NATO*. Мне

Лідэр СХДП Мікулаш Дзурыйнда будзе фарміраваць новы ўрад

вельмі хацелася б, каб нашы заходнія калегі пазбліліся страху наконт Славаччыны і больш нас не выпрабоўвалі. Ужо шмат разоў мы даводзілі, што зьяўляемсяся сталай эўрапейскай краінай".

Камуністычная партыя Славакіі (КПС) упершыню паслья дэмакратычных зъменаў 1990 г. правяла сваіх вылучэнцаў у Нацыянальную Раду. За іх прагласавалі больш як 180 тыс. славакаў, што дало ім 11 месцаў у парламэнце.

У камуністычныя часы (1948—89) КПС уяўляла сабой славацкую сэкцыю Камуністычнай партыі Чэхаславаччыны. Зъяе шэрагаў выйшлі такія дзеячы, як чэх Аляксандар Дубчак, завадатар "Праскай вясны" 1968 г., што спрабаваў пабудаваць у Празе і Братыславе "сацыялізм з чалавечым тварам", або ягоны наступнік славак Густаў Гусак, на якім ляжыць адказнасць за ліквідацыю тых рэформаў.

Калі ў 1990 г. уладу ў краіне атрымала дэмакратычная апазыцыя, большасць партыйцаў з сацыял-дэмакратычным ладам мысленіня згуртаваліся ў Партию сацыял-дэмакратычнага крыла (зраза яна на будзе прадстаўлена ў парламэнце, хоць на выбарах чатырохгадовай даўніны яна атрымала трачніцу месцаў і права ўдзелу ў фармаванні цяперашняга ўраду Мікулаша Дзурыйнды).

Праціўнікі гэтай трансфармацыі засталіся ў КПС. На чале партыі стаіць 54-гадовы Ёзаф Шэўц, зяць Васіля Біляка — аднаго з аўтараў ліста да Леаніда Браўжнева з просьбай дапамагчы "ў барацьбе з контрэрэлюцыяй" 1968 г. Славацкія камуністы, як і іх чэскія калегі, настроеныя супраць сяброўства Славаччыны ў *NATO*. Уступленне ў Эўразьвяз яны тэрэтычна дапускаюць, але пры ўмове, што ў ім адбудзута істотныя рэформы. У выбарчай праграме КПС можна прачытаць, што краіна ад 1989 г. знаходзіцца ў крызысе і перажывае "поўнае спусташэнне". Ёшчэ там і характеристыка КПС як "адзінай сапраўды левай партыі" ў краіне.

Вельмі падобна на тое, што Славаччына станеца падобна на дзяржавай Сярэдній Эўропы, дзе будуць кіраваць праўныя. Правацэнтрысцкія партыі пачалі свае перамовы аб кааліцыі ўжо юн з нядзелі на панядзелак. Абмяркоўваюцца супольная праграма і супіе міністэрстваў. Спачатку лідэр аў сямі партыяў прыме па чарзе прэзыдэнт Рудольф Шустэр, засікаўлены ў якмага хутчэйшим фармаванні новага ўраду. Гэта сталася б для Захаду знакам, што праблемы з Славаччынай адышлі ў мінулае.

Мікола Бугай

Партыі будучасправацэнтрысцкага кааліцыі:

Хрысціянска-дэмакратычная партыя (СХДП) цяперашняга прэм'ера Мікулаша Дзурыйнды	— 15,9%, 28 месцаў
Вугорская кааліцыя	— 11,2%, 20 месцаў
Хрысціянска-дэмакратычны рух (уваходзіць у папярэднюю ўрадавую кааліцыю з СХДП)	— 8,2%, 15 месцаў
Лібералы (Апо) на чале з уладальнікам прыватнага тэлевізора "Маркіза" Паўлам Рускам	— 8%, 15 месцаў

Партыі будучасправацэнтрысцкага кааліцыі:

Рух за дэмакратычную Славаччыну (РДС), прарабсейская папулісцкая партыя экс-прем'ера Мэчыяра	— 19,5% галасоў, 36 месцаў
"Шлях" (Smer), рух на чале з папулістам-нацыяналістам Робертом Фіцам	— 13,5%, 25 месцаў
Камуністы	— 6,3%, 11 месцаў

У гэты музэй мы трапілі выпадкова, шпацыруючы па Вільні ў кампаніі з майм расейскім сябрам. Капітальстычна-нацыяналістычная Вільня ўзьдзейнічае на менчукі, як наркотык. Пачуцьцё эўфарыі ахоплівае адразу паслья перасячэння мяжы. Пачуцьцё, якое можна парабаць з адчуваючымі вязьня, якога нечакана выпусцілі на волю. Но няма вакол строгасці сталінскіх праспэктаў, недзе далёка засталіся "славянскія саюзы", а ў кожнай кавярні чакаюць менавіта цябе. Але найбольш майго сябрука цешыць тое, што "яны так ня любяць расейцаў".

Гэта на самай справе ўбогі савецкі стэрэатып, які ў Менску я чую столькі разоў, ледзьве гаворка заходзіла пра Вільню. Сябар спыняе таксоўку. "Вось бачыш, — кажа, — для літоўца даў, які спыніўся бліжэй на пару метраў. Ни любяць яны расейцаў, прыклятыя фашысты". Прыгожая афіцыянтка хутка мянєе стравы і ўсміхается. "А лабусам хутчэй падносіць!" — абураеца сябра, аплятаючы стэйк. Фальклёрна

трэйё зайграла нейкую тужлівую літоўскую песнью. "Зараз я пракладу яе сынхронна", — кажа сябрук і пачынае, старанна падрабляючы літоўскі акцэнт: "Иа ўчо-ора пайшоў у лес і злавіў там маскаля. Иа яго забіў, павесіў на дрэ-эва, і ўся ві-оска радавалася. Зрабі тое са-амае, і можаш сяпаваць разам з на-амі".

За жартамі мы не заўважылі, як апынуліся перад цяжкімі дэзвярыма агромністага змрочнага палацу з шыльдаю "Genocido auki tzigieus". Ни трэба быць паліглётам, каб зразумець сэнс надпісу. Але я выступіў

гідам, патлумачыўшы, што гэта колішні царскі Палац юстыцыі, колішняя Дэфэнсіва, колішнія Гестапа і колішнія КГБ. За дэзвярымі сядзелі дэльце баўлькі, што ласкава паказалі нам лесьвіцу ў сутарэнны. Дзе ад нашага жартоўнага настрою не засталося й знаку.

Уявіце сабе доўгія турэмныя калідоры, зь яркімі лімпачкамі пад высачэнай стольлю. У першым пакоі — стол, тэлефоны, афіцэрскія шынялі і кашкеты на вешаку. Далей — шэраг расчыненых дэзвярэй у камеры. Зь першых крокоў па калідоры мяне ахапіла адчуваючыя, быццам і вязьні, і каты пакінулі турму зусім нядыўна. Но я вывятыўшыся за гады літоўскай свободы асаблівыя турэмны дух гэтых падвалоў.

Мы былі адзінамі наведнікамі страшнага музэю. Падарожнікамі па колішніх камэрах. Мы сядзелі на жорсткіх драўляных ложках. Зазіралі ў халодныя карцеры. Заходзілі ў душавілі. Масалі мяккія гуканіпранікальныя маты ў катаўальні, дзе на вешаку цяпер распіятая чорная ўціхамірвальная кашуля. Асабліва пранілі вадзіны катаўальні. Пакой маленкай камеры напаліўся ледзяною водой. А пасля рэздзіне заставалася невялічкая жалезнай выспачка, каб толькі стаць нагамі. І ня трэба чалавеку ламаць косткі й выдзіраць пазногі. Дастатковая зачыніцца за ім дэзверэй й чакаць. Альбо дасыць паказаныя, албо зваліцца, зняцілены, на ваду. Сканаўся калідор закрытымі цяжкімі дэзвярами, перанесенымі з турмы на

Лукішках.

Дзіўна было ўсьведамляць, што турма яшчэ зусім нядыўна, на нашым веку, працавала на ўсю моц. Жыла, дыхала, стагнала й лаялася. І разам са страхам спараджалі ў культывавала ў сваіх вязьняў ды ў тых, хто праходзіў побач, ня-навісьць да чужынцаў. Зусім нядыўна. У 1987-м тут яшчэ сядзелі "палітычныя".

Сканчалася музэйная экспазіцыя новымі сутарэннямі, у якія вяла лесьвіца са шклянімі прыступкамі. Мы спусціліся цеснымі калідорам у скляпеністую змрочную камору. Падлога ў памяшканыні шклянная. Пад асветленым шклом ляжаць рэчы — чарвікі, аўтаручкі, акуляры. Стоячыя пад нізкай стольлю ю аглютаючы надпісы па-ангельску

Музэй генацыду

**Калі не лічыць Украіны,
няма ў Эўропе краіны,
больш падобнай да
Беларусі па вонце
будаўніцтва**

**дзяржава-насьці, чым
Славаччына. Краіна над
Дунаем удвая меншая за
Беларусь, але мае
еканоміку, супастаўную па
маштабах зь беларускай.
Ня маючы ні выхаду да
мора, ні значных
прыродных рэсурсаў,
Славаччына, як і Беларусь,
не разглядаецца Захадам
як геапалітычны
прыярытэт. Нарэшце,
славакі, як і беларусы, —
запозыненая ў сваім
разьвіцьці нацыя. Акрамя
кароткага перыяду пад
нацысцкім пратэктаратаам
у 1939—45 г. Славакія ня
мела дзяржаватворчага
досьведу. Чаму ж у часе
посткамуністычнага
крызысу 90-х Славаччына,
у адрозненьніе ад
Беларусі, не павярнулася
“дупо да будучыні”?**

Расей бачыла асаблівіе інтэрас на Славаччыне: там ёсьць буйны нафтапрапроцессор завод і газаправоды, што вядуць у Чехію і Вугоршчыну. Незадарма першы пасол Расеі ў Братыславе Сяргей Ястржэмбскі зрабіў зорную кар'еру пасольства таго, як у 1994 г. яму ўдалося дапамагчы ўзысьці на вяршыню ўладаў славацкаму Лукашэнку — Уладзімеру Мечыяру.

Славаччыну часта блытаюць з Славеніяй. Такую памылку зрабіў нават Джордж Буш. Гэтым ён нарадвае тых заходнезэўрапейцаў, якія дагэтуль лічаць, што Беларусь называецца такім, што населеная белагвардзецамі.

Славацкую мову ў Беларусі ведаюць адзінкі (хоць яе і выкладаюць на філфаку БДУ). “Гэта нешта сярэдняе між польскай, чэскай і ўкраінскай”, — так часта кажуць. “Пісадла, ляцадла” — съмененіе для беларускага вуха словы! Таму і беларуска-славацкія контакты найбольш адбываюцца праз пасярэднікаў. Вось і пра выхад на даступнай усім польскай мове зборніка матэрыялаў пра гісторыю Славаччыны “Славацкая пытаньне ў ХХ ст.” я даведаўся дзякуючы “Gazecie Wyborczej”.

Усё славацкае здаўна ў масавай съвядомасці трактуецца як другі (вельмі падобны) гатунак чэскага. Прычыны — дамінаванне чэхаў у гіерархіі культур (і ў хакеі таксама). Іранцыянальную нелюблю ў славакаў у вачах заходніх элітаў будзілі розныя факты. Нават тое, што пастаў-

Мастацтва немагчылага

“Kwestia słowacka w XX wieku”. Зборнік. Уклад. Рудольф Чмель. — Глівіце: Выд-вы Kalligram, GREG, Gazeta Wyborcza, 2002.

лены Москвой кіраўнік Чэхаславаччыны Густаў Гусак быў славакам, тады як лідар “Праскае вясны” Дубчак, месца якога і заняў Гусак, — чэхам. А найболыш раздражняла славацкае нацыя (на Захадзе эліты ня любяць, не разумеюць даўно забытага ў сябе “сляянскага пытаньня”, “сляянскага эстэтыкі” і г.д.). Яшчэ — роля Славаччыны ў другой сусветнай вайне. Стварэнне самастойнае дзяржавы па волі Гітлера на чале з ксяндзом Тыса.

Дарэчы, сітуацыя Славаччыны ў 1939—45 г. — тэма асобнага даследавання ў кнізе. “Славацкая нацыянальнае паўстаньне” было перадусім праявай непрыманьня масамі Славацкае дзяржавы і жаданія аднаўіць супольную дзяржаву чэхаў і славакаў. Тоё паўстаньне было скіраванае перадусім супраць Славацкае нацыянальнае дзяржавы і толькі пасольства — супраць нямецкіх нацыстаў, піша ў “Славацкім пытаньні ў ХХ ст.” брацьліўскі гісторык Міраслаў Кусы. “Бо, з вайсковага пункту гледжання, паўстаньне выбухнула ў “некупаванай краіне”. На тэрыторыі Славаччыны не было нямецкіх войскаў зусім, яны з'яўліліся там, каб падаўці паўстаньне, навесці парадак у сябе ў тыме. Паўстаньне было прыдущанае дастаткова хутка (калі параўноўваць з варшаўскім ці югаслаўскім), і толькі нязначныя бай працягвалісь ў горных раёнах краіны”.

Выступленыя справакавалі кіраўніцы з Масквы камуністы, і яно ў будучыні дазволіла без проблемаў далучыць краіну да “маскоўскага лягера”. Паколькі ўрад Чэхаславаччыны саюзінкі призналі яшчэ да выбуху паўстаньня, гэта давала магчымасць вельмі зручнага для Масквы дыпламатычнага вырашэння. Славаччына, хоць і была абвесьціла вайну ўсім праціўнікам Нямеччыны і фармальна так і ня выйшла з гэтага стану, пасольства вайны не разгледзілася як пераможаная краіна з усімі наступствамі гэтага. Наадварот, як частка Чэхаславаччыны яна апынулася ў стане пераможцаў, нягледзічы на дзяржавацьця славацкіх жыдоў у канцлагеры, тэор падзеяў Глінкі пасольства паўстаньня і ўдзел славакаў у вайсковых дзеяннях на баку нацыстаў.

Гісторыя Славаччыны ў ХХ ст. надзвычай павучальная для Беларусі. Гэта думка пранізае, калі чытаеш зборнік. Часам здаецца, што “гэта невялічкая краіна іграла ў покер зь лепшымі за сябе гульцамі, але часам бывала, што славацкія любіць Радзіму ў сваю

вакі не саромеліся для сваіх патрэбаў ужываць краплённыя карты ці прыхоўваць тузы ў рукаве”, — піша “Gazeta Wyborcza”.

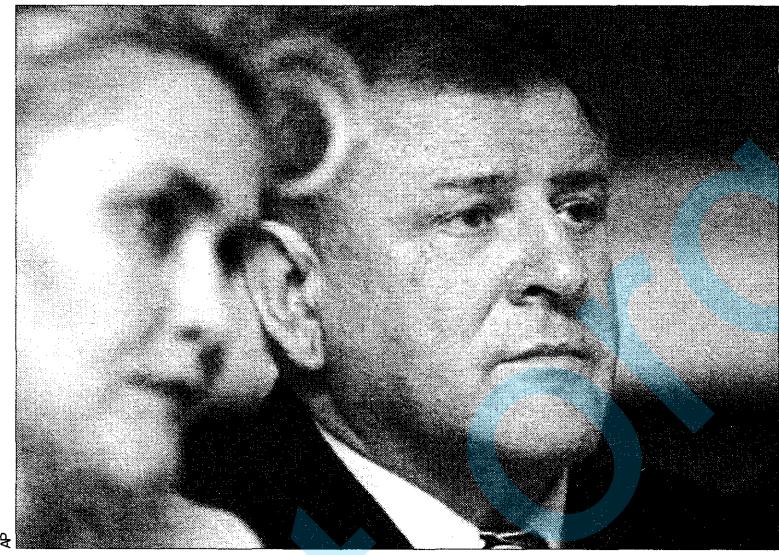
Так было ў 1918 г., калі Славаччына пазбылася векавой залежнасці ад Вугоршчыны. Але далучэнне да дзяржавы чэхаў, без якога няслепала славацкая нацыя на той час яшчэ не магла абысціся, адбылося толькі пасольства таго, як прадстаўнікі славацкай эміграцыі хітрыкамі дабліліся ад чэхаў і Масарыкі Пітсбурскай умовы, што працу дзяржаваў аўтаномію Славаччыны, гарантаваную асобным парламентам. Пасольства чэхі гэту ўгоду праігнаравалі, робячы стаўку на зыліцы чэхаў і славакаў у адну нацыю. Але было позна: норма аўтаноміі ўжо была зафіксаваная чорным па белым. Нешта падобнае, як з Расеяй і БССР.

У выніку Мюнхенская змовы славакі атрымалі нацыянальную самастойнасць ад... Гітлера... не адмовіліся. Гэтае згодніцтва дазволіла краіне з паўночнай навялікімі стратамі для сябе ператрываць другую сусветнную. Каб пад канец яе, як ужо згадвалася, зноў выступіць супраць сваёй дзяржавы і ў вострай міжнароднай сітуацыі зноў далаўчыцца да Чэхіі.

Масавы нацыянальны рух у Славаччыне разгарнуўся ў 60-я, і яго спрытна выкарысталі ў сваіх інтэрсах Саветы. Але і нацыянальны рух выйша з “Праскай вясны” здабыткамі: дзяржавы лад Чэхаславаччыны быў зменены на фэдератыўны, а г.зв. “стабілізацыя” пасольства 1968 г. у Славаччыне не была такай жорсткай, як у Чехіі. Да таго ж, каб пакараці Чэхію за “Праскую вясну”, ЧССР зрабіла выбуху паўстаньня, гэта давала магчымасць вельмі зручнага для Масквы дыпламатычнага вырашэння. Славакі заставаліся досыць абыякавымі да “Хартыі’77” і чэскага праваабарончага руху. Гэта была свайго роду ўдзячнасць за адносна высокі ўзровень жыцця. Сыяды альтэрнатыўнае культуры з'яўляліся толькі ў адказ на ўціск каталіцкага касцёлу (Славаччына — пераважна католіцкая краіна).

Ці на тое саме адбываўся зь беларусамі, ўдзячнімі за савецкую мадэрнізацыю, якія таксама раўнудна прапусцілі дысыдэнцкі рух?

Аднак гэтае змена эканамічных умоваў — як у Славаччыне, так і ў Беларусі, — нягледзічы на застой канаючай сацыялістычнай гаспадаркі, выклікала ў пыслагалігічнай сферы далекасіжныя наступствы. Славакі ў беларусы перасталі адчуваць сябе людзьмі другой катэгорыі,

Уладзімер Мечыяр

толькі ў выніку сваіх эканамічных дасягненняў яны сталі “людзьмі звацца”, што і стварыла грунт для ўсплеску стваральнай нацыяналізму 80-х і фэнамэнальнага нацыянальнага будаўніцтва 90-х.

Развал камуністычнай сістэмы быў момантам, калі славакі зразумелі: *hic Rodus, hic salta*. І 1 студзеня 1993 г. паўсталі незалежная Славаччына, будучы сабар ААН.

З іншага боку, паўночны дабрабыт камуністычнае пары, стварыўшы пыслага пытаньня прыканцы XX ст. Перадумовам гэтага вырашэння былі некаторыя гісторычныя плюсы: рэлігійнае адзінства славакаў (усе каталікі), традыцыя славацкай мовы, спадчына дэмакратычнае Аўстра-Вугорскае імперыі, велич географічных аб'ектаў, што яднаюць нацыю, — Дунаю і Татраў. Але былі і мінусы, аналігичныя беларускім: невялікая зацікаўленасць Захаду ў Славаччыне, вялікая зацікаўленасць Расеі, эканамічны спад у выніку краху сацыялізму, адсутніцтва СМИ, саветызаванасць насыльніцтва, ксенофобія.

На маю думку, галоўная прычына славацкага посьпеху — а пад посьпехам я маю на ўвазе то, шо краіна ўрэшце не павярнулася “дупо да будучыні”, як Беларусь, не адраклася дэмократы і пабудавала сваю інфармацыйную прастору, — у разуме славацкіх палітычных лідэраў. Сілы з рознымі ідэалагічнымі і нацыянальнымі поглядамі — хадэкі, кансерваторы, сацыялісты, інтэлігенты, нацыяналісты, вугорцы — знайшли супольную плятформу, хоць гэта, здавалася б, немагчыма. (Беларускія апазыцыянэрэ лічачці такое немагчымым.) Гэтай супольнай плятформай было ўступлены ў Эўразію і NATO. На згодзе вакол гэтага і ўтварылася “маральная большасць”, што адкінула на задворкі палітычнага жыцця мечыярастаў. Па вялікім рахунку, толькі такая плятформа і магла стаць сапраўды моцнай і адзінай нацыянальнай на умовах Беларусі. Такая кааліцыя — назавём яе “Беларусь — у Эўропу” — была б трывалай, бо не злучала б заведама неяднальната, напрыклад, Калакіна і Севярынца. Яна была б доўгатэрміновай, бо на дасягненне пастаўленай мэты, як съведчыць славацкі досьвед, ідзе дзясятак гадоў. Яна дазволіла б абыякі пакінуць калінільныя адміністрацыі “міны запавеленага дзеяньня” — моўныя, рэлігійныя пытанні. Гэтыя пытанні гісторыя вырашыла ў познім сэнсе сама сабой. Славацкі прыклад паказвае, што немагчыма можна рабіць будзённым.

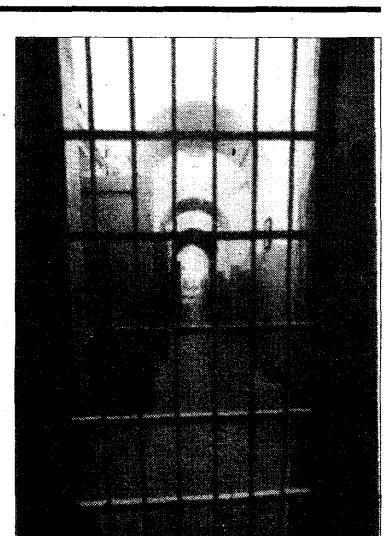
Братыслава нагадвае Менск сваёй адкрытысцю і артыстызмам. Хоць Дунаю нам тут усім, вядома, бракуе. Барыс Тумар

у матэрыяле выкарыстаныя цытаты з артыкулу “Kwestia słowacka w XX wieku” з “Gazety Wyborczej”.

“расейцы” расцяралі больш за тысячу чалавек. І настолькі комплекс віны за суайчыннікаў апанаваў мяне ў страшным падвале, колькі зайдзрасцьці да літоўцаў. Во ім на трэба шматлікай патрэбытнай патэтыкі, каб на-

вучыцца любіць Радзіму ў сваю

твар нашага памежніка ў форме,

што не змянялася гадоў сорак,

сябра сумна пажартаваў. “Вось

мы і на радзіме. Тут так, блін,

любіць Радзіму ў сваю па-літоўску, я нік ня мог зразуметь прызначэнне гэтага склепу. Пакуль мой сябра не патлумачыў: “Дэйма, што ты не зразумеў? Мы ў рассстрэльным памежнікі. Вось бачыш трубу пад шклом? Гэта каб кроў змываць. А рэчы ў цябе пад нагамі, спадзяюся, сам здагадаешся чые”.

У тым страшным падвале

з'яўляліся

“ніярускія”.

Пасольства

“ніярускія”.

4 ПЯТНІЦА, КАСТРЫЧНІКА

БТ

6.00, 7.00, 8.00, 9.00, 12.00, 15.00, 18.00, 23.00 Навіны.
6.15, 7.15, 8.15 Добрай раніца, Беларусь!
9.15, 17.00 "Замак пад сонцем". Сэрыял.
10.10 "Падарожжа вакол съвету". Дак. сэрыял.
10.20 Сад мары.
10.45 Святыні Беларусі. Царква Святога Спаса ў Полацку.
11.15, 22.00 "Матія хахання". Сэрыял.
12.20 Добры дзень, Беларусь!
13.20 Н.Гундарава ў камэды "Хачу ў турму".
15.20 "Востраў Матылёк". Сэрыял для дзяцей.
15.50 "Усе на арбіту!" Пазнавальны сэрыял.
16.05 Пляц чудаў.
16.15 5x5.
18.20 З дакладных крываці.
18.35 Н.Бэй з камэды "Ваш выбар, мадам".
20.10 Лес чалавека. "Званар".
20.40 Кальханка.
21.00 Панарама. Інфармацыйны канал.
21.45 Навіны рэгіёну.
22.50 10 хвілін пра спорт.
23.20 Зона Iкс.

23.30 Начная размова.
1.05 Фільм рэжысера А.Хічкока. Трылер "Чалавек, які шмат ведаў".

СТВ

5.00 "Мэш". Сэрыял.
5.30 Музичны канал.
6.00, 16.05 "Съвет Бобі". Мультсэрыял.
6.30, 15.35 "Паўэр рэйндэрэз, ці Магутныя рэйндэрэзы". Тэлесэрыял.
7.00 "Меншчына. Людзі, падзеі, факты".
7.05, 20.20 "СТВ-спорт".
7.15, 12.30, 16.30, 20.05, 23.00 "24 гадзіны".
7.30, 18.25 Навіны СНД.
7.45 "Фільм, фільм, фільм...".
8.00, 17.55 "Пад вуглом 23 з паловай". Дак. фільм.
8.30, 20.30 "Тэма дня".
8.40, 21.15 "Тэнхалегія".
8.50, 23.15 Кіно: М.Ціонін, А.Джыгарханян, М.Сляянская ў містичным трэйлере "Хэлл мі".
11.00, 21.00 "Аўтапанарама".
11.15 "Запрашаем паскардзіца".
11.25 "Сънеданыне зь Лікай".
11.30 "Яга, цэмная страсць". Тэленавэла.
12.50 "Тайная дыпляматыя. Багдад у чаканні агно". Дак. фільм.
13.20, 18.55 "Каменская". Тэлесэрыял.
14.35 Мультсэрыялы "Чалавек-павук", "Жыцьцё з Луї".
16.50 "Сімейная страсць". Ток-

шоў.
18.40 "Партрэт у інтэр'еры".
20.40 "Філярманічны тыдзень".
20.45 "Добры вечар, маленькі...".
21.25 "Адпачываем разам".
21.35, 1.15 "Хіт-момант".
21.40 "Ня з гэтага съвету". Дак. фільм.
1.25 Начны экран: "Вялікія канікулы". Баявік.
3.00 Музичны канал для тых, хто ня съпіц.

8 канал

17.30 Мультпрад.
17.45 Шматсэрыны фільм "І гэта ўсе пра яго", 5-я і 6-я сэрыі.
19.50 50-ы фільм "Скарбы марскіх глыбінь".
20.45 "Вечарніца".
21.00 Дак. фільм "І пра сябе...".
21.15 Прыгоднікі фільм "Таямніца гары Ра-Рамі".

Першы музичны канал

7.00 "Пад'ёмник".
8.30, 20.45, 23.00 MegaMix.
12.00, 17.00 AZOH.
13.00, 14.05 V.I.P.онія".
14.00, 22.10 Навіны спорту.
16.00 Скуп-прад.
18.30 Музыка.RU.
19.30 People-mix.
20.30 People-mix 2.
22.00 Музичныя навіны.
22.10 Навіны спорту.
22.20 "20-ка Першых".
0.45 "Заваёўнікі кантынэнта".
0.45 "Сімейная страсць". Ток-

1.00 Іншы стандарт.**АНТ**

8.00 Тэлеканал "Добрый раніцы".
9.00 Навіны.
9.15 "Сімейная повязі". Сэрыял.
10.00 Наставіць Кінскі ў сэрыяле "Кольца". 3-я сэрыя.
11.00 Праграма "Аб'ектыў".
11.15 Сэрыял "Твінсы".
15.05 Вяртанье Каломба. Дэтэктыў "Сімартонты нумар".
16.40 Праграма "Самі з вусамі".
17.10 Шматсэрыны фільм "Часахаць".
18.00, 20.30, 24.00 "Наши навіны".
18.10 "Вялікіе мысьцьце".
19.00 "Сімейная повязі". Сэрыял.
20.00 Час.
21.05 Полье чудаў.
22.10 Найноўшы трэлер "Водгульле рэха".
0.10 Арнольд Шварценгэгер у баевіку "Чалавек, які бяжыць".
0.25 Сімейная страсць". Ток-

Культура

15.05 Тэніс. Міжнародны турнір "Кубак Крамля-2002". Трансляцыя з СК "Алімпійскі".
16.05 "Парыскі часопіс".
16.35 Чорныя дзіры. Белья плямы.
17.30, 23.00 Навіны культуры.
17.45 "Страчаныя шэдуўры". Эрмітажная Амзырка". Частка 2-я.
18.10 "Даламажыце Тэлеку". Вячэрня гісторыя для самых маленьких.
18.20 "Тэатральны летапіс ХХ стагодзьдзя". "Ітарат Юр'я Любімава".
18.45 "Царская лёжа". Музичны фэстываль у Мікели.
19.25 "Паўторны шлюб". Маст. фільм.
21.05 Ток-шоу "Аркестравая яма".
21.45 "Знамакітыя арды". Дж. Пуцыны. "Тоска".
22.00 Весткі.
22.15 "Білеф-клуб".
23.25 "Джазафразія".

НТВ

9.00 "Сέння раніцай".
9.20 Надвор'е на зайдра.
9.25 Дак. драма "Злачынства і пакаранье".
10.00, 11.00, 15.00, 16.00, 17.00 "Сέння".
10.05 Зусім сакрэтна. "Вірус смерці".
10.50 Смачныя гісторыі.
14.40 Калі сябар аказаўся раптам..
Ток-шоу "Прынцып Даміно".

5 СУБОТА, КАСТРЫЧНІКА

БТ

7.00, 12.00, 15.00, 18.00 Навіны.
7.15 Прыгоднікі сэрыял "Ясон і арганайты".
8.05 Героі Кнігі рэкордаў Гінэса ў сэрыяле "На мяжы".
8.30 Існасьць. Духоўная праграма.
9.05 Мультклуб.
9.45 Экран індыйскага кіно. "Упартасць". 1-я сэрыя.
11.15 Здароўе. Тэлечасопіс.
11.45 Музэюм. Нэагатычныя храмы Браслаўшчыны.
12.20 Вясёлая сімейка.
12.50 "Сола для дэбютанта". Ляўрэат Міжнароднага конкурсу Яўгенія Ляйт (труба).
13.05 "Сільвай, душа!" Аансамбл "Вярэнькі" Лінскага рабёну.
13.35 Цені і постаці. "Адайнота".
14.05 Фантастычны сэрыял "Дзясятая каралеўства".
15.20 "Турнір". Тэлегульня.
16.00 Сэрыял "Съвет Лі Эванса". 1-я сэрыя.
16.25 КВК. 1/3 фіналу Эўрапіт.
18.20 "Славянскі базар у Віцебску-2002". Група "Прэм'ер-міністар".
19.00 М.Брандо ў гістарычным фільме "Падарожжа Каломба".
21.00 Панарама. Інфармацыйны канал.
21.45 Прэм'ера. Намінант прэміі "Оскар-2002". Біяграфічная драма "Алі" (ЗША).
0.15 10 хвілін пра спорт.
0.25 Начны музичны этэр.

СТВ

5.45 Музичны канал.
6.15 "Сімейнае кіно з калекцыі "Hallmark": "Аліса ў краіне цудаў".
7.30 Мультсэрыялы "Фэрма страшыдлы", "Кот па імені Ік", "Прынцэса Сысы", "Футурама".
10.00 Канал гісторыі: "Выкраданы іншапланіцінамі". Дак. фільм.
11.00 "Аўтапанарама".
11.20 "СТВ-спорт".
11.30 "Сънеданыне зь Лікай".
11.55 "Меншчына. Людзі, падзеі, факты".
12.00 "Пад вуглом 23 з паловай". Дак. фільм.
12.30 "Радыёкропка".
12.50 Кіно: С.Плотнікаў, І.Ясюловіч, С.Жыгуноў у фантастычнай камэдыі "Шанец".
14.40 "24". Гісторыі.
14.55 "Такая прафесія".
15.30 "У нас усе дома". Сэрыял.
16.05 Мультсэрыялы "Непераможны Спайдэрмен", "Вуншпунш".
17.00 "Сімейнае кіно з калекцыі "Hallmark": "Выкрадзены".
18.00 "Разам".
18.15 "Рамонт".
18.30 "24 гадзіны". Тэлесэрыял.
19.30 "Чорная скрыня".
20.00 "Сакрэтны матэрэялы". Тэлесэрыял.
21.00 "Гадзіна пік".
22.00 "Закон і крымінал".
22.15 Кіно: Дольф Лундгрэн у фантастычным баевіку "Бітва драконі".
0.20 "Навіны сусветнай шоў-індустріі".
0.50 "Тэатральныя гісторыі".

1.10 Хіт-момант.
1.20 Кіно: Джэйсан Скот Лі ў фантастычным фільме Расэла Малкэхі "Легенда пра мумію".
3.50 "Алошні халасцьцяк". Ток-шоў.

8 канал

15.00 Маст. фільм "Фані і Аляксандар", 1-я і 2-я сэрыі.
18.00 Мультфільм "Вожык у тумане".
18.10 Сэрыял "Паліція Гамбургу. Пайднёвая акурга".
18.55 Тэлекрама.
19.00 Маст. фільм "Жанчына бяправілаў".
20.45 "Вечарніца".
21.00 Праграма "Більядрны клуб".
21.20 Пор Ньюмон у крымінальнай драме "Афра".
21.40 "The best".
10.00 "У пасыцелі з Багданавай". ІнтарАктыўнае шоў.
12.00 "Кастынг".
12.15 AZOH.
18.00 Музыка.RU.
19.30 People-mix.
20.30 People-mix 2.
20.45 MegaMix.
0.00 Past Perfect.
1.00 Іншы стандарт.

АНТ

8.00 Навіны.
8.10 Ранішняя зорка.
8.55 Ігар Ільінскі ў фільме "Званая вячара".
2.50 Слова пастыра.
9.40 Здароўе.
0.20 "Навіны сусветнай шоў-індустріі".
0.50 "Смак".
1.15 Съмехапанарама.

11.55 Нікулін, Віцян, Маргуной бяруч касу ў фільме "Сем старых і адна дзіўчына".

13.15 "Ералаш".
13.20 Дыснэй-клуб: "Качыныя гісторыі".
14.00 Навіны (з субтырамі).
14.10 "Каб памятаць..."
14.50 А.Пугачова, Р.Раўліс, Л.Вайкуле, П.Кіркораў і іншыя на фэстывалі "Новая хваль" ў Юрмале. Частка 2-я.
16.30 Юры Саломін із дэтэктыві "Інспектар крымінальнага вышуку".
18.15 "Жарт за жартам".
18.55 "Хто хоча стаць мільянэрам?" Тэлегульня.
20.00 Час.
21.00 "Апошні герой-2". 1-я сэрыя. "Ультыматум".
22.00 Што? Дзе? Каі?
23.20 Кайл Маклахлан у трэлеры "НЛА: Апрацыя прыкрыцьця".

РТР

9.20 "Сам сабе рэжысэр".
10.20 "Сто да аднаго". Тэлегульня.
11.15 Прэм'ера. "Форт Баярд".
12.10 "Клуб снатарава".
13.00 Весткі.
13.20 Камэдый "Адзінокім даеца інтарнэт".
15.00 Тэніс. Міжнародны турнір "Кубак Крамля-2002". Паўфіналы. Трансляцыя з СК "Алімпійскі".
17.35 Магія кіно.
14.20 "Хто там...".
14.45 О.Ульяд. "Як важна быць сур'ёзным". Тэлеспектакль.
16.10 "ХХ стагодзьдзе. Выбранае".
16.50 "Дом актора".
17.30 "Сферы".
18.10 "Жыцьцё артыста". Канцэрт да 45-гадзідзя творчай дзеянасці дырыжора Уладзімера Федасеева. Жывая трансляцыя з ВЗК.
20.40 "Абрабаванье па...". Мультфільм для дарослых.
21.00 Навіны культуры.
21.20 "Лінія жыцьця".
22.15 "Шафер міс Дэйзі". Маст. фільм.

НТВ

9.00, 10.00, 11.00, 12.00, 14.00, 16.00, 17.00 "Сέння".
9.05 "Кулінарыя паядынак".
10.05 "Кватэрнара пытаныне. Гасцічайня для Тацины Самойлавай".
11.05 Прэм'ера. "Аднойчы ў Раде". 4-я сэрыя, заключная.
12.00 Тэніс. WTA. Міжнародны турнір "Кубак Крамля-2002". Паўфіналы. Жывая трансляцыя з ВЗК.
14.00 "Абрабаванье па...".
15.00 "Сфери".
16.00 "Сур'ёзныя пытаныне".
17.00 "Лінія жыцьця".
18.00 "Парусны спарт".
20.00 Супэргоначы ўік-энд LG.
21.00 Снукер. Шатляндыя.
23.00 Бокс. Паўтор.
0.45 Экстремальны часопіс YOZ. Паўтор.
1.15 Ралі Новай Зэляндыі.

Эўраспорт

7.15 Матагонкі Гран-пры. Жывая трансляцыя.
10.15 Ралі Новай Зэляндыі. Паўтор.
10.45 Матагонкі Гран-пры. Паўтор.
12.00 Тэніс. WTA. Міжнародны турнір "Кубак Крамля-2002". Паўфіналы. Жывая трансляцыя.
14.30 Матагонка Валелунга. Жывая трансляцыя.
16.15 Супэргоначы ўік-энд LG. Жывая трансляцыя.
17.15 Вэлігонка. Жывая трансляцыя.
18.30 Парусны спарт.
19.00 Снукер. Шатляндыя.
20.00 Супэргоначы ўік-энд LG.
21.00 Наскар. Канзас.
22.00 Бокс. Паўтор.
0.15 Тэніс. ATP. Масква. Фінал.
1.15 Ралі Новай Зэляндыі.
1.45 Акадэм

Лета народны паэт Беларусі Рыгор Барадулін бавіў у Вушчах. У ліпені—жніўні бацькоўская хата на Школьнай вуліцы зноў ажыла. Жонка Валянціна, унучка Дамініка, бард Алесь Камоцкі, паэтка Галіна Варатынская, мэдык Пётра Кухарскі і кот Мірон не давалі дзядзьку Рыгору сумаваць.

— Тут заўсёды адчуваю, нібы няма за плячымі доўгага ланцужку пражытых гадоў, — кажа барадаты гаспадар, пагладжаючы вялікае дрэва каля брамы. — Гэтае дрэва я садзіў разам з бацькам яшчэ перад вайной.

У матчынай хаце паэт мае свой “парнас” — асобны пакойчык наверсе. Стосы кніг, партрэты і пэйзажы на сценках, рукапіс на стале...

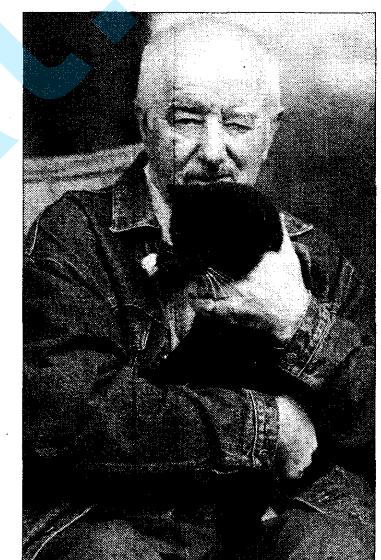
Маю працу над яго партрэтам паэт ушанаваў кніжыцу “Здубавецьця”, падпісанаю па-барадулінску калюча і дасыціпна. Таму дзецям гэты “вушацкі фальклёр” паказаць пакуль не насымеляюся.

Анатоль Кляшчук. Фота аўтара

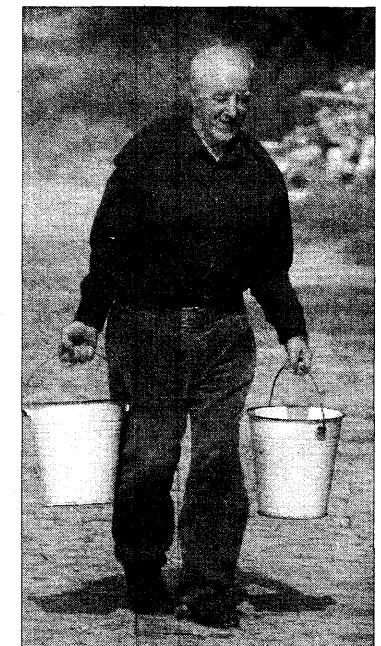
Барадулінскае лета

Дзядуля і ўнучка

Кот Мірон з гаспадаром

...з поўнымі

На “парнасе”

Госьці барадулінскага двара: паэтка Галіна Варатынская, доктар Пётра Кухарскі і сястра Васіля Быкава Валянціна.

Адысэя Антона Цывячкоўскага

У кнізе айца
Аляксандра Надсаны
"Друя і Грэка-
Каталіцкая Царква на
Беларусі, 1924—38"
(Лёндан, 2001) сярод
гадунцоў беларускіх
айцоў-марыянаў з
Друйскага кляштару
згадваеца Аnton
Цывячкоўскі. Быў ён
сябрам яшчэ аднаго
марыянскага студэнта
— Чэслава Сіповіча,
будучага біскупа,
апостальскага
візытатара беларусаў-
каталікоў на эміграцыі.
Яны разам вялі хроніку
студэнцага дому на
Жыгімонта, 24 у Вільні.
Пазыней, калі
Цывячкоўскі пакінуў
марыянаў, ліставаліся.
Далей іх шляхі
разышліся. Антона
Цывячкоўскага чакалі
шматлікія
выпрабаваныні.

Антон Цывячкоўскі са сваёй знаёмай, 1960 г.

«Ён быў вясёлы, добры, выдатны гумарыст, аратар. Ніколі нічога на меў, бо ўсё раздаваў людзям», — успамінае ягоныя сябры з-пад Шаркаўшчыны Віктар Сікора.

Паходзіў Антон Цывячкоўскі зь вёскі Шальчыны на Мёршчыне. Пра сям'ю ягоную вядома, што быў ў яго брат і сястра. Скончыўшы гімназію, Антон вырашыў прысьвяціць сябе служжэнню Богу. Пасъяля закрыцьця польскім ўладамі Друйскага кляштару, Цывячкоўскі вучыўся ў Віленскай духоўнай сэмінары, адкуль быў выключаны за беларускую дзейнасць. Больш за тое, польскія ўлады забаранілі яму жыць у Захадній Беларусі. Нейкі час ён быў у Львове, а пасъяля — у Варшаве. Зь беларускім рухам не перапыняў контактаваў, друкаваўся ў віленскім часопісе «Шлях моладзі».

«Шлях» у нямецкім тыле

Пачатак другой сусветнай вайны Антон Цывячкоўскі сустрэў у Варшаве. Карыстаючыся ваенай сумятнёю, ён вырашыў вярнуцца на Бацькаўшчыну.

Пад бамбёжкамі дабраўся да Буга і пераплыў яго. Пазыней

удакладненые

Толькі для Чырвонага касьцёлу

Вельмі пахвальна, што «НН» не абмінае сваёй увагаю дзейнасць Каталіцкага Касьцёлу ў Беларусі. Гэтым газета спрыяе справе адраджэння ў народзе ягонай самабытнасці, пашырэння хрысціянскай маралі і духоўнасці.

Вось і на гэты раз у нумары газеты ад 23 жніўня быў апублікованы артыкул «Сыпейнік ксяндза Завальнюка». На вялікі жаль, гэтым разам не абылося без некаторых недакладнасцяў. Асаблівá прыкрайа зь іх — сцвярджэнне, што невялікі наклад сыпейніка «прызначаецца для распаўсюду на каталіцкіх парафіях, якіх у Беларусі больш за чатыры сотні». Але, як вядома, парафіяльныя касьцёлы можа распаўсюджаць сваю друкаваную літаратуру па-за межамі сваёй парафіі без дазволу духоўных звышнікаў! Калі ксэндз-пробашч

не звяртаўся да іх па дазвол, дык гэта съедніць, што ён, у дадзеным выпадку, ксэндз Уладыслаў Завальнюк, ня меў нават намеру распаўсюджаць слоўнік у іншых парафіях.

Невядома, зь якіх крыніцаў зявілася вышэйзгаданая недакладнасць, бо ў супраціўніцтве съпэйніку прызначаны толькі для ўнутраных патрэб касьцёлу сьв. Сымона і Алены і патрэб ягоных парафіянаў. Невялікі наклад (300 асобнікаў) съведчыць пра гэта.

Дарэчы, трэба адцеміць, што выданыя такога съпэйніка, яго падрыхтоўка быў распечатаны згодна з жаданнем парафіянаў, якія ахвяравалі на гэта гроши.

Алесь Траяноўскі

Ад рэдакцыі. Перапрашаем за недакладнасць.

Сябры яшчэ неаднойчы будуць чуць ад яго расказы пра «паход на Москву». Расказваў, што ўчыка ці больш не спрабаваў: каб злавілі, адразу рассстралілі б...

Уцёкі ад партызанаў

Дзесяці ў 1943 г. Цывячкоўскага прызначылі бурмістрам Паставаў. У той час якраз ішла барацьба паміж беларусамі і палякамі за адміністрацыйныя пасады. Віктар Сікора сцвярджае, што палякі стараліся Цывячкоўскага, як беларускага патрыёта, скампраміставаць перад немцамі. Відаць, удала. Аднойчы немец — начальнік жандармскіх ўдараў Цывячкоўскага па твары. Той паехаў са скаргай у Глыбо́кае, дзе быў цэнтар акругі. Па дарозе назад напароўся на савецкіх партызанаў.

Яны пазналі бурмістра і пачалі яго біць. Гаварылі, што «гэта першы допыт, і цябе пакуль з кулаком дапытваем, на наступныя допыты прыедзе сам камандзір брыгады, ён сцізорыкам будзе табе скурэ здымак».

Антона Цывячкоўскага ў адным споднім зачынілі ў нейкім хляве. Ратуючыся ад гібелі, ён цудам развязаў вяроўкі на руках і праз

няшчасны выпадак — паламаў ногу, рэбры. Лягерныя гады так зъмянілі Антона, што знаёмыя і сваякі падчас першай сутрэчы яго не пазнавалі...

Чужыя песні

На волю Цывячкоўскі выйшаў у 1956-м. Знаў паехаў у Літву, дзе доўга ня мог знайсці працу. 25 снежня 1956 г. ён пісаў да Віктара Сікоры:

«Дарагі Віктар Іванавіч!

Сёньня съята, але настрой душы зусім не съяточны. Сяджу дома. Няма куды пайсці развеселяць хандру. Ня маю такога сябры, перад якім можна было б адкрыць душу і выказаць усё тое, што набалела на пячонцы. Астаўся Ты ў мяне адзін, якому я давяраю і каму я хачу сказаць усё адкрыта. Думаю, мяне зразумееш, не пасъмляешся і не раскажаш іншым. Асабіста я вельмі хадеў адведаць Малыя Алашкі, каб асабіста пагутарыць з Табою, бо паперы на хочаца зусім давярацца. Матрыяльныя ўмовы не пазволілі. Проста кажучы, у кішнях веоць ветры. Жыву так бедна, як ніколі яшчэ на жыў. Пака безработны. Маніўся ўстроіцца нарміроўшчыкам у МТС, не ўдалося. У калхоз паступіць — мала толку. На працадні бадай нічога не атрымоўваю ю калхознікі. Жывуць з сотак і з таго, што ўкрадаю у калхозе. Здароўе — разъбітае карыта, або жорай з падстрэленым крылом і зламанай ногай.

Зуб часу (12 гадоў) выгрыз у мяне 8 зубоў, паламаў правую ногу, 3 рэбрывес і парушыў касцяк. Валасы мае ўжо прыгажае сярэбраная сівізна. Жывіць ёшчэ шавеліца ў касцёх — як мокрае гарыць. Думаю, хутка ўжо патухне, «дагарыць мая лучына». У роднай Старонцы адчуваю сябе чужым. Старых сяброў пагубляю, а новых шукайце ўжо на хочаца. Моладзь наша пле ўжо іншыя, чужыя песні. Аднак я далёкі ад усялякіх дурных думак. Я неадменны аптыміст. Гляджу ў будучыні ў розавых красках. Гол як сакол — гавару, мне добра жывецца; сумна на душы — я съмлюся; баляць паламаныя косыці — я съплю песні.

Жыву я вельмі скромна. На вечарынкі рэдка хаджу. Маладыя гускі не глядзяць на мене. Часамі толькі вяслы ўдзівіцы стравяюць у беднага калымчаніна. Зы імі я знаходжу супольныя языкі. Не жыву я курортнікам або амэрыканскім націяльнікам. Памагаю ў дамашнія працы. Еду ў лес, сяку дровы, кормлю сакінці і да т.п. Вольнай хвілінай чытаю...

У архіве Сікоры захавалася яшчэ колькі паштовак Цывячкоўскага 1957—60 г. Пра далейшыя ягоны лёс Віктар Сікора нічога ня ведаў. Той перастаў прыяжджаць, пісаць, а Сікора яго расшукваць не спрабаваў.

Выпадкова натрапіў я на прызвішча Антона Цывячкоўскага ў «Слоўніку беларускіх псеўданімаў» (Менск, 1983) Янкі Саламеўіча. Аўтар, са словаў віленччика Янкі Багдановіча, падаваў псеўданімы Цывячкоўскага ў часопісе «Шлях моладзі»: «Надзьвінец», «Надзьвінскі». Віктар Сікора дадае яшчэ некалькі ягоных псеўданімаў: «Антон Хітры» і «Антон Спрыты». Падаў Саламеўічу дату смерці Цывячкоўскага: 16 красавіка 1974 г. Янка Багдановіч коліс паведаміў яму, што памёр і пахаваны Антон Цывячкоўскі ў Вільні.

Сяргей Єрш

Разам з восеньню пачаўся новы тэатральны сэзон. Сярод сёлетніх прыярытэтаў — п'есы Купалы і Курэйчыка. Рэжысёры па-ранейшаму аддаюць перавагу айчыннай драматургіі. Пра тое, чым яшчэ будзе адметны гэты сэзон, мы запыталіся ў Сяргея Кавалёва, крытыка і драматурга, аўтара п'есай "Трышчан ды Іхата", "Стомлены д'ябал", "Баляда пра Бландою", "Саламея" і інш.

"НН": Чаго Вы чакаце ад новага тэатральнага сезона?

С.К.: Пастаноўкі маёй п'есы "Тарас на Парнасе" ў Віцебскім акадэмічным тэатры імя Якуба Коласа. Віталій Баркоўскі вельмі хацеў, каб прапрэм'ера адбылася на Віцебшчыне: менавіта адтуль паходзіў Констанцін Вераніцын, верагодны аўтар пасмы.

Апроч таго, у гэтым сэзоне Міністэрства культуры праводзіць конкурс на лепшыя п'есы. У выніку зьяўляюцца дзесяткі новых твораў, зь якіх потым можна нешта выбіраць. Вельмі шмат надараецца слабых п'ес, але бываюць і ўдачы.

"НН": А чаго варта чакаць глядчам?

С.К.: Гэты сэзон можна назваць "купалаўскім": у нас ёсьць адразу тры новыя пастаноўкі паводле самага загадкавага твору Купалы — пасмы "Сон на кургане". Летасць у Горадні зьявілася лялечная пастаноўка Аллега Жугжды, у Віцебску спектакль ставіць Віталій Баркоўскі, а ў Радзівіловічскім тэатры ў Менску — Барыс Луцэнка. Ды яшчэ спектакль "Адвечная песня" ў Тэатры беларускай драматургіі.

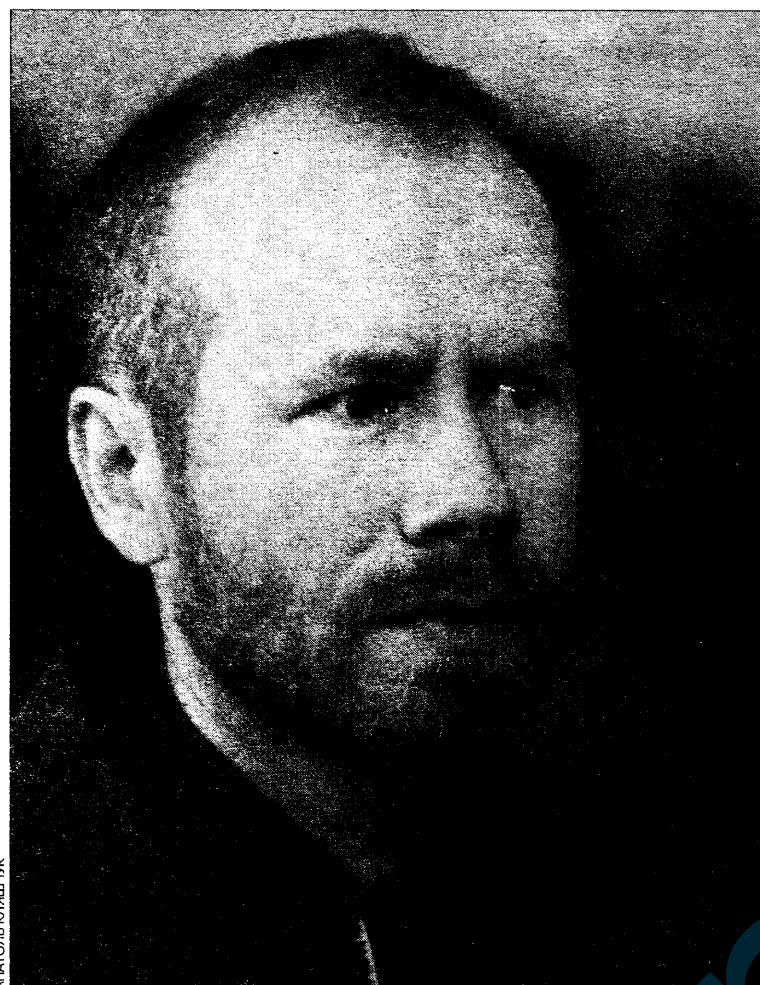
"НН": Ці толькі паводле твораў Купалы будуць ісці асноўныя спектаклі?

С.К.: Варта называць яшчэ імя Андрэя Курэйчыка. Пастаноўкі ягоных п'есаў рыхтуюць Тэатр беларускай драматургіі, Тэатр юнага глядчыца, Купалаўскі.

"НН": Беларускі тэатар перажываў "эпоху Крапівы", "эпоху Макаёнка", потым — "эпоху Дудараў". Цяпер надышла "эпоха Курэйчыка"? Такая монацэнтрычнасць, арыентаванасць на аднаго аўтара — гэта характэрная рыса беларускага тэатру?

С.К.: Відаць, унутраная ўласцівасць тэатру. Праўда, ёсьць пэўная проблема ў тым, што сёньня амаль усе тэатры імкнуцца па-

Эпоха Дудараў скончылася

АНАТОЛЬ КАВАЛЕВ

ставіць п'есы Курэйчыка. Зі імі прадаюць рэжысёры, старэйшыя за аўтара. У іх іншы досьвед, іншы погляд на жыццё. Я думаю, п'есы маладога драматурга павінен ставіць рэжысёр ягонага пакалення — блізкі яму па сінкронізме.

"НН": Але чаму з імёнаў маладых драматургаў чуваць толькі імя Курэйчыка?

С.К.: За цяперашняга пакалення ён самы таленавіты і прадацьдзельны. Ды рэжысёрами заўсёды прасьцей працаўца з адным аўтарам: на яго ўсе арыентаваны, што ад яго чакаець.

У драматургаў пакалення "тутэйшаўцаў" не было свайго лідэра, кшталту Кандрата Крапівы ці Андрэя Макаёнка. Кожны пісаў так, як сам хацеў: Міраслаў Шайбак з Максімам Клімковічам пісалі фарсы, дэ-тэктывы, Ігар Сідарук напісаў першую п'есу абсурду па-беларуску, я празаваў над "гермезніутычнымі" п'есамі, якія яднali тэатар і літаратуру... Была большая жанравая і тематычная разнастайнасць. Папярэднім пакаленнем было цяжэй. Так, за постасцю А.Макаёнка пра-мільгуну незаўважаны нашым тэатрам драматург Уладзімер Караткевіч з ягонымі гісторычнымі драмамі.

"НН": А чым вызначаецца "пакаленне Курэйчыка"?

С.К.: Яны практична ўсе пішучыя пакуль па-расейску. Назаву яшчэ Андрэя Карэліна, напрыклад. Наагул, існуе мяжа паміж беларускай культурай і беларускім тэатрам. Падставовыя рэчы, якія вызначаюць беларускую культуру, адсутнічаюць у нашым тэатральным асяроддзі. І гэта — аб'ектыўная прычына таго, што драматургія пішучыя па-беларуску.

Другая прычына расейскамоўнай — асабістага характеристару. Андрэй Курэйчык імкненца стаць вядомым на толькі ў Беларусі.

Нават сярод сваіх студэнтаў я

рускі, але і на ўсёй постсовецкай тэрыторыі. І піша па-расейску, каб п'есы маглі пастаўіць расейскія рэжысёры. Першы пераклад ягонага твору для "купалаўцаў" зрабіў Аляксей Дудараў. Праўда, Андрэй сам зрабіў беларускі варыянт сваёй найлепшай на гэты час п'есы "П'емонікі з'вер".

Ня ведаю, мо і я варта было бы пераўасабляць расейскамоўныя тэксты на беларускую мову. Большасць жа тэатраў расейскамоўныя. Мне вельмі не падабаецца, як перакладаюць п'есы.

"НН": Але ці ня выкліча гэта зьяўленне "расейскага тэатру ў Беларусі"?

С.К.: Не, гэта будзе беларускі тэатар зь беларускай драматургіяй. Але — напісанай па-расейску. Нацыянальная традыцыя вызначаеца на толькі драматургіяй, але і рэжысурой, і акторскай гульней. Праўда, у Беларусі апошнім часам стаўка робіцца менавіта на драматургію: на міжнародных фестывалях нашыя тэатры выступаюць зь беларускімі п'есамі. Тут можна згадаць, напрыклад, пастаноўку В.Баркоўскага "Шагал, Шагал" паводле п'есы Уладзімера Драздова, пастаноўкі паводле твораў А.Паповай, паводле маіх п'есаў...

Гэта вылучае наш тэатар спамеж іншых, якія арыентуюцца на клясыку (як сусветна вядомы літоўскі тэатар). І ў гэтым вялікую ролю адыграў тэатар Валер'я Мазынскага "Вольная сцэна". Ён спалучыў беларускую культуру і беларускі тэатар.

"НН": А як бы Вы ацанілі тое, што адбылося з "Вольной сцэнай"?

С.К.: Гэта трагедыя найперш для актораў, якія разышліся ў два тэатры: у "Вольной сцэне" ў іх склаўся быў цудоўны калектыв. Тэатар ведалі. Я час ад часу анкетаваў студэнтаў, і яны адказвалі, што ведаюць Купалаўскі "Вольныя сцэны".

Мазынскому варта было пакінуць назыву ў гісторыі і не забіраць з сабой у новы калектыв.

Бо гэта быў менавіта той тэатар. Усё наше пакаленне было звязанае зь ім. Нават пасыля таго, як яго перайменавалі ў "Тэатар беларускай драматургіі", калектыв застаўся з старой назвой — інайчэй іх нікто не называў нават у прэсе, толькі "Вольныя сцэны". А цяпер у глядчыцоў перыядично ўзынікае блытаніна.

Нават сярод сваіх студэнтаў я

чуў такія размовы: "Пойдзем на "Вольную сцэну". — "А на старавіці новую?"

"НН": Як упілываюць на тэатральнае жыццё Беларусі прыватныя тэатры: "Мікола-тэатар", "Малы тэатар" і г.д.?

С.К.: Адна з самых сумных зьяваў у тэатральным жыцці Беларусі — амаль поўная адсутнасць незалежных тэатраў, альтэрнатыўных. У Польшчы ёсьць дзяржаўныя, рэпэртуарныя тэатры і ёсьць альтэрнатыўныя. Яны, па сутнасці, таксама дзяржаўныя: належаць муниципальным уладам ці ўніверсітэтам. Але яны робяць эксперыментальную пастаноўку. У нас падобную ролю адыгрываў студыя рух, зь якога выйшлі Віталій Баркоўскі, Рыд Таліпаў, Мікола Трухан.

Раней у Менску быў "Альтэрнатыўны тэатар" — з свайя палітыкай, свайя праграмай. Там была адроджаная "Камедыя", якая дагэтуль ёсьць найлепшай пастаноўкай "Малога тэатру" — пераемніка "Альтэрнатыўнага". Аднак з большага "Малы тэатар" сёняня займаецца антэрпрэзызам — арганізацый гастроляў рэгіяўскіх тэатраў.

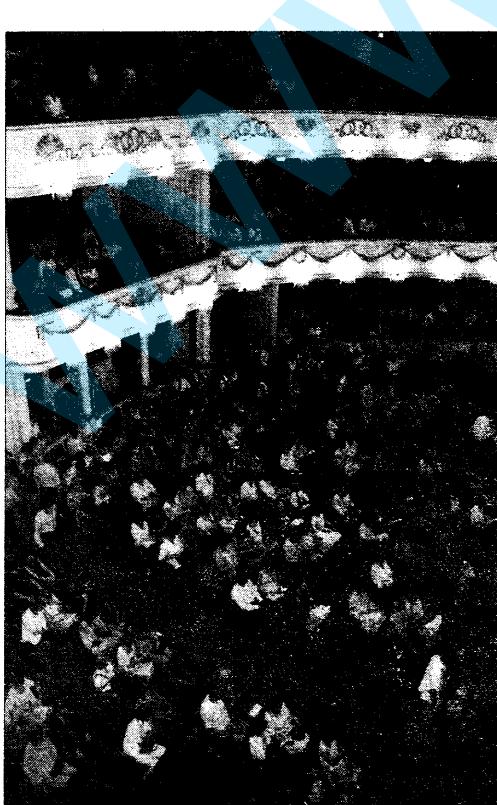
Цяперашнія прыватныя тэатры засяроджваюцца пераважна на лёгкіх французскіх камедыях. Мікалай Пінігін у "Мікола-тэатры" — гэта зусім на той Пінігін, якога мы ведаєм па "Тутэйшых" і "Ідлі". Там няма эстэтычных пошукаў, бо рэжысёры вымушаны арыентавацца на патрабаваныя публікі. У гэтым ён вельмі жорстка абмежаваны.

"НН": А прыватныя праекты?

С.К.: Прыватныя праекты ў нас не прыжыліся. Вельмі цяжка знайсці сродкі на пастаноўку: багатыя людзі баяцца паказваць, што ў іх ёсьць гроши. Дзяржаўныя праекты фінансуюцца кепска, рыхтуюцца доўга, але ўсё ж даюць большы шанец на рэалізацыю.

А сёняня ад Беларусі на тэатральных фестывалях чакаюць таго, чаго практична на робяць дзяржаўныя тэатры, — новага слова, нетрадыцыйных пастаноўак. Прыкладам зробленага ў апошні час можна называць пастаноўку "Больш чым даждж", зробленую маладымі купалаўцамі з дапамогай Фонду падтрымкі культуры, — незалежныя праекты, ацэнены на толькі ў Беларусі.

Гуцарыў Аркадзі Шанскі

Эфект Анісімава

Філярманічны сэзон распачаўся ў Опэры

У эпоху лядовых палацаў ня варта спадзявацца на хуткае будаўніцтва новае канцэртнае залі. У мэліманаў адна надзея: абы адрамантавалі старую залю на плошчы Якуба Коласа да пачатку наступнага філярманічнага сэзону. Цяпер Філярмонія, як вядома, закрытая з прычыны таго, што сцены будынку далі расколіны. Мастацкі кіраўнік Беларускай філярмоніі Юры Гільдзюк аўчае, што проблемы з філярманічным будынкам амаль не адаб'юцца на інтэнсіў-

насці і сталічнага канцэртнага жыцця. 23 верасьня Філярмонія адчыніла свой 65-ы сэзон.

Першы канцэрт адбыўся ў Опэры, якія дазволіла скарыстацца сваёй залай амаль бясплатна — Філярмонія мусіла аплаціць толькі паслугі дапаможнага парсоналу. Шмат клопоту было з транспартаваннем неабходных прыладаў: крэслы для аркестрантаў, дырыжорскага подыому, а галоўнае — канцэртнага рабілью "Stainway".

Кіраўніцтва Філярмоніі добра перанёравалася, пакуль каштоўны інструмент заняў новае (часовае) месца. Аднак іншага выйсцяцца не было. Раиль Опэры непрыдатны ўжо нават для акампанамэнту. Між тым, філярманічны сэзон адкрываў знакаміты Андрэй Паначэўны. А зна-

чыца, і рапаль мусіў быць найлепшы ў краіне (хочы і ён, згодаючи "Stainway", далёкі ад дасканаласці).

Другім героям вечара быў дырыжор Аляксандар Анісімав. Восі ужо другі сэзон запар ён узначальваў абвода вядучыя беларускія аркестры: Дзяржаўныя акадэмічныя симфонічны і аркестар Опэры. Магчыма, дзякуючы гэткаму сумяшчэнню пасадаў і ўдалася арандаваць опэрную залю задармі. Гэтым разам Анісімав стаяў на чале філярманічнага калектыву. Залі была поўная. З аркестравай ямы выцігнулі ўсе крэслы і расставілі ў партэры, бо месцаў не хапала. Не сталаў як праграмак, у якіх быў бадаўнікі і надрукаваныя на толькі біяграфіі салістаў і дырыжора, але і прозвішчы ўсіх аркестрантаў.

Народ сабраўся найперш для таго, каб паслухаваць Паначэўнага — ляўрэата сёлетніга конкурсу імя Чайкоўскага. Вечар распачаўся з выкананьня Другога канцэрту для фартапіяна з аркестром Сяргея Рахманіна, у якім саліваў Андрэй Паначэўны. Шчырая кажучы, я была ўпэйненая, што значная частка публікі пасыля ягонага выступу не захоча слухаць грувасткую, цяжкую для ўспрымання. Другую симфонію Рахманіна. Аднак з большымі сцяшыці і аркестравай ямы выцігнулі на свае месцы. Прычым сп.Анісімав здабыў на шмат больш волескаў, чым сп.Паначэўны.

Спраўды, выступ Анісімава аказаўся болей эфектным. Аркестар, які ў апошнія гады рэдка цешыў нас якасцю ігры, зайграў симфонію дасканала, як за лепшымі сваімі часамі. Асабліва ўразілі сваім поўным і гнучкім гучаньнем віялячнлі і кантрафасы, а таксама драўляныя духавы інструменты. Ды мазынскім сп.Паначэўнаму

Пра новыя лекі, якія дапамагаюць даць рады некаторым сымптомам аўтызму (агрэсіі, празъмернай актыўнасці, раптоўным выбухам злосці), паведамілі дасьледнікі з ЗША на старонках часопісу "New England Journal of Medicine".

Сродак ад аўтызму

Аўтызм — гэта пашанэне развязвіцца, якое выявляеца ў першыя тро гады жыцця дзіцяці. Паводле статыстыкі, яно закранае адно дзіця ў пяцісцот. Хлопчыкі пакутуюць на аўтызм у чатыры разы часцей за дзяўчынкі. Хворае дзіця ў цяжкасцю кантакту з іншымі людзьмі, байца глядзець у вочы, неадэкватна реагуе на гукі ці дотык, дрэнна гаворыць, памяляеца, ужываючы асабовыя займеннікі (можа казаць "ты" падчас гаворкі пра сябе), не канцратлюе ўласных рухаў.

Спэцыялісты, што працуяць з дзецьмі, хворымі на аўтызм, зацікаўліся псыхатрапнымі лекамі з групы т.зв. атыповых, якімі эфектыўна лечаць шыбазфенію.

У дзіцячым навучальном цэнтры пры Ейльскім універсітэце правялі клінічныя дасьледаваныні з выкарыстаннем атыповага псыхатрапнага сродку рыспэрыдона. Яны працягваліся восем тыдняў і ахапілі 82 хлопчы-

каў і 19 дзяўчынкава ўзросце да 17 гадоў, хворых на аўтызм. Частка з іх атрымлівала рыспэрыдон, а частка — неактыўнае злуччэнне.

Аналіз вынікаў паказаў, што рыспэрыдон пасыпахова справіўся з сур'ёзнымі адхіленнямі ў паводзінах паціентаў. Паляпшэнне было зафіксавана ў 69% дзіцяці, якім давалі лекі, у параўнанні з 12% дзіцяці, што прымаля пляцэбі. Аўтары падкрэсліваюць, што гэта рэкордная эфектыўнасць для лекаў, якія калі-небудзь прыменяліся ў тэрапіі аўтызму.

Дзеці добра пераносілі рыспэрыдон. Адзінным заўажкім пабочным эфектам было набіранне вагі — напоўнілы тро кіляграми за восем тыдняў.

Чаму ежа бывае нясмачная

Жывёліны, якія ў маленстве атрымлівалі разнастайныя корм, пасталеўши, з апэтытам спажываюць любую ежу. Тыя ж, якія ў першыя месяцы жыцця елі адно і тое, і ў старасці любяць адзін пэўны корм. Які — вырашаюць гені. Такое адкрыццё зрабіў польскі навуковец доктар Мацей Стасяк. Ягоная праца была змешчаная ў амэрыканскім часопісе "Developmental Psychology" (№3 за 2001 г.).

Рыба і мяса

Сядрод біёлягаў дзесяцігодзіннім цягнулася спрэчка. Частка дасьледнікаў лічыла, што дарослыя жывёліны аддаюць перавагу той ежы, якой харчаваліся ў дзяцінстве. Па-навуковаму гэтая зьява завенца "дамінантай звычайкай". Існаваньне гэтае дамінанты пацвярджалі многія эксперыменты з рознымі жывёламі. Але іншая група навукоўцаў, ладзячы дасьледаваныні на такіх са-мых відах жывёлаў, выявіла працілеглу зьяву: паддосьледныя аддавалі перавагу новаму, таму, чаго яны ня елі ў дзяцінстве. Гэту заканамернасць назвалі "дамінантай навізны".

Каб разабрацца, што тут да чаго, д-р Стасяк распачаў чартовую фазу дасьледаваньняў. Наступнай партыі кацянятаў першыя паўгоду жыцця давалі разнастайныя корм, а потым перавялі на аднастайнае харчаванье — тунец або ялавічыну. Выявілася, што жывёлы, страціўшы апэтыт (дзеяніе пры дні адно і тое!), не аддавалі ніякай перавагі таму

— Выявілася, што ўсе каты аддавалі перавагу туనцу, — апавядае вучоны. — Гэта зъбянятэжыла мяне, бо азначала, што палова з іх мае "дамінанту звычайкай", а палова — "дамінанту навізны".

А мо кацінае племя папросту ласае да рыбы, і ніякія набытые рэфлексы яму тут не перашкода? Аднак знаёмыя доктара, што мелі катоў, сцвярджалі, што іхны ўлюблёнцы ўміналі корм з ялавічынай на горш за туницу. Яны елі і адно, і другое.

Праўда пра язычніка

Д-р Стасяк распачаў чартовую фазу дасьледаваньняў. Наступнай партыі кацянятаў першыя паўгоду жыцця давалі разнастайныя корм, а потым перавялі на аднастайнае харчаванье — тунец або ялавічыну. Выявілася, што жывёлы, страціўшы апэтыт (дзеяніе пры дні адно і тое!), не

Прафесійная хвароба футбалістаў

Запаволеная рэакцыя, адсутнасць канцэнтрацыі, складанасці з абстрактным мысленінем — усё гэта сымптомы прафесійной хваробы... футбалістаў! Такое адкрыццё зрабілі амэрыканскія вучоныя.

Навукоўцы Сыманс Даўнз і Дэвід Абвэндэр аналізавалі псыхічнае здароўе 26 футбалістаў-аматаў (20 хлопчыкі, 6 дзяўчынкі, сярэдні ўзрост 19,8 году) і 6 быльых прафесійных футбалістаў (сярэдні ўзрост — 42,9 году). Для параўнання была сформавана кантрольная група з 29 пльшчоў таго ж узросту. Усе прышлі тэсты на вызначэнне ўзроўню развязвіцца абстрактнага мысленія, здольнасці засвойваць веды, хуткасці рэакцыі, назіральнасці ўзважлівасці.

Выявілася, што старэйшыя футбалісты мелі запаволеную рэакцыю і горш канцэнтраваліся ў параўнанні як з маладзейшымі, так і з равеснікамі-пльшчамі. Апрача таго, усе футбалісты прайгралі пльшчам у здольнасці да абстрактнага мысленія. Такія парушэнні часта сустрэкаюцца ў прафесійных баксэршах і ўяўляюць сабой адну з формаў энцефаліпатыі. Калі, аднак, у баксэршах прычына ўзвіненнасці хваробы дастаткова відавочная, дык яе наяўнасць у футбалістаў збудзіла.

Адкуль яна бярэцца?

Кропля галаву точыць

Прычынай могуць быць мікратраўмы мозгу, якія ўзьнікаюць пры адбіванні мяча галавой. Вынікі ад іх накопліваюцца гадамі. Кожны прафесійны футбаліст цягам сваёй спартовай кар'еры тысічы разоў "туляе галавой". Гэта нямоцныя ўдары, і яны не выклікаюць страту прытомнасці (як гэта бывае ў боксе). Але кропля камень точыць. Асабліва небясьпечная для галавы "кручаныя" мячы.

Мікраскапічныя пашкоджаніні мозгу футбалістаў (асабліва лобна-скроневых доляў) не выклікаюць разладу ўсіх функцый. Чалавек з такімі траўмамі нармальная паводзіні сябе ў штодённым жыцці. Затое ён наўрад ці змога зрабіцца праграмістам ці шахматыстам.

Шлем для футбаліста

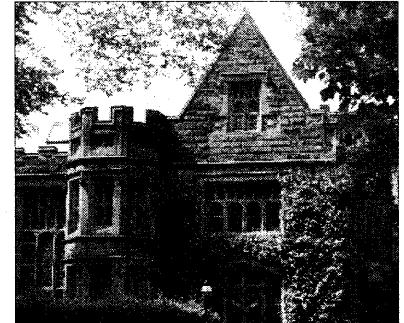
У 1904 г. пад цікам прэзыдэнта ЗША Тэадора Рузвэлта было ўнесены зъмены ў правілы амэрыканскага футболу, якія абмежавалі ўжыванье грубых прыё

маў падчас гульні і такім чынам скарацілі колькасць сымптоматичных ахвяраў сярод гульцоў. Пазней футбалісты атрымалі шлемы, падобныя на матыкльетныя, што зменшилі колькасць траўмай галавы. Апранаюць цяпер шлемы і баксэршамі. Ці не надышоў час падумаць пра такія рэформы і ў традыцыйным футболе? Карысна было б таксама азанаёміць усіх трэнэраў, якія фартычных, з тэарэтычнымі і практычнымі звесткамі па траўматалёгіі галавы. Яны павінны звязаць увагу на такія проблемы спартоўцаў, як пэрыядычныя болі і галавакружэніні, парушэнні ўвагі і памяці, хуткую стамялінанасць, хваравітую рэакцыю на сцялято і шум, звон у вушах, зъмены настрою і парушэнні сну.

Ня ўсе гэтыя сымптомы выклікаюць траўмамі галавы. Частка можа быць вынікам хранічных перагрузак падчас трэніроўак і выступленняў. Так ці інакш, пры звязаныні такіх прыметаў спартовец мусіць часова "выйсці з гульні".

Універсітэты пасварыліся

Між двумя найпрэстыжнейшымі амэрыканскімі ўніверсітэтамі — Ейльскім і Прынстанскім — выbuchнуў канфлікт, які запатрабаваў умяшаньня ФБР. Адміністрацыя першай ВНУ звязрнулася ў спэцслужбы з скаргай на калегаў з Прынстану, што ўзламалі іхны вэб-сайт.

Прынстан атакуе!

Было зафіксавана 18 несанкцыянованых пранікненняў, і ссыяды вялі менавіта ў Прынстан. У ліку ўзламаных альпініўся нават сайт для абітурантаў, які працуе ўсяго некалькі тыдняў на год. Першая рэакцыя прынстанскай адміністрацыі была дзіўнай: маўляў, на мелі дрэнных намераў, а толькі хадзелі праверыць, наколькі сайт абаронены ад узломаў. Аднак ёсьць меркаванье, што прынстанская прыёмная камісія шукала прозывішчы абітурантаў, якія падалі дакументы ў абодва ўніверсітэты адразу. У Амэрыцы абітурыент можа падаваць дакументы адразу ў мноства ВНУ: звычайна падаюць іх альпіністам на конкурсе дакумэнтаў. (Дарэчы, пасправаўца свае сілы можна і з Беларусі: варта толькі адправіць натарыяльна завернены дакумэнт — рэкамэндатыўны ліст ад сваёй ВНУ, атэсцат аб сярэдній адукацыі, выпіс-

Сяргей Санько, Аркадзь Шанскі з выкарыстаннем "New England Journal of Medicine", "New Scientist", "Developmental Psychology", "Journal of Sports Medicine and Physical Fitness"

Славамір
Адамовіч

Сустрэча

Дванаццатага жніўня, у дванаццаць, ты пазваніла. Я слухаўку зъняў і голас твой пачуў, і дзённы шпацыр на маналёг твой рэзка прамяняў.

Ты гаварыла... Ты мяне прасіла: "...у Вязынку, у Лошыцу, альбо ну хоць куды, дзе ёсьць электрасіла электрацягнікоў і правады".

Я чуў — ня чуў, а ты мяне ўшчуvala за тое, што зъбіраюся зъядждаць... Не-не, ты пра каханье прамаўчала, але ў маўчаныі страсць жыла кахаць.

Ты гаварыла... Я зъбіраўся з духам, каб адказаць, каб нешта адказаць. Здалося мне, што стаў я лёгкім пухам і ўжо вось-вось пачну, як пух, лятаць.

Ты гаварыла: пра дачку, пра мужа, пра тое, што пільнуе твой цябе, што стала ты калочая, як ружа, у вашае сямейнае брацьбе.

У рэшце рэшт сустрэліся мы ў пятым трамвайсі, што ішоў, як трэба нам, сустрэліся, як па вайне салдаты, і тылавыя выпілі сто грам.

І праўда, мы пілі, ды не гарэлку — шампанскіе, і елі шакаляд... Праз дванаццаць год зъявіўшыся на стрэлку, Мы ў небе дня шукалі зарапад.

24 жніўня 2002 г.

* * *

Пяшчотную скuru маіх рук любяць жанчыны рознага веку. Так любяць стрэлы горла базук, а пар вужыны — цёплае млека.

Жанчына пакліча — і я іду на покліч, на позірк вачэй зялёных, каб шэгтам гарачым прагнаць жуду і адгарварыць злыяду праклёнаў.

Я моцны, пакуль я жанчыну люблю, пакуль цалуюся зъ ёй радыкальна, а потым белы слухаю блюз і ціха кажу сабе: усё нармальна.

Пяшчотную скuru вуснаў маіх цалуе жанчына малога веку... О, як цудоўна — жыцьцё на двах і проста нармальным быць чалавекам!

2000—2002 г.

—дні менскага жыцьця

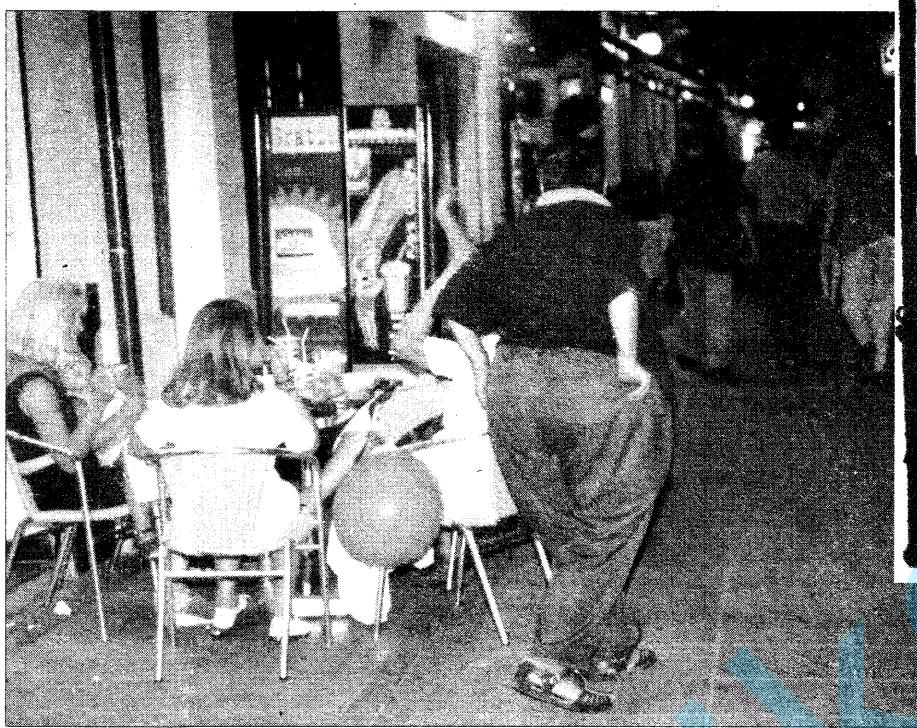
Добры дворык

Летам людзі адпачываюць і абнаўляюцца. Часам яны перажываюць незабыўныя прыгоды, якія цалкам пераварочваюць іхнае жыцьцё.

Гэтым летам перажыў такое наш звычайнікі менскі двор. Яго, як нечаканае каханье, напаткала Вялікая хвала добраў-парадкаванья, якая была захліснула наш мікрараён са сціплай балотнай наззвай — Камароўка. За год вакол абноўленага рынку з'явіліся кветкавыя клюмбы, дэкараторыўныя ліхтары, хвалючыя фантаны. Прывплылі, нібы з будучыні, белыя параходы-паркінгі. І паўсюль пад нагамі непрэвычных да вялікага ўвагі пешаходаў — плітка, плітка, а дзе-нідзе — круглыя сінія мазаічныя "хвалі" й "віры"...

Гэтая сіла затапіла і лапік нашага двара, утвораны паўтузінам тэціпавярховікай.

Шум, крык, лямант, пярэпалах! Самаробныя ўлёткі, раскіданыя па паштовых скрынях: "Абаронім нашых дзяцей!.. Не аддамо двара!"

Адам Глёбус

Святы Таўстун

апавяданне

Людзі падыходяць да яго, вітаюцца, цалуюць. Таўстун сядзіць за круглым столам, сівы, прасветлены, святы.

Мы любім яго. Любім больш за скульптуру старожытнага святога, якую выносяць з касцёлу мужчыны ў чорных касцюмах і нясуць пад урачысты марш сымфанічнага аркестру. За скульптурою, як кінамафіёныя персанажы, сунуцца бацькі гарадка. Твары бульдожыя, як ва ўсіх сэнатараў, дэпутатаў і прэзыдэнтаў на съвєце.

Людзі — шэльмы, распусынікі і грэшнікі. Толькі Святы Таўстун даруе нам грахі, даруе і адпускае.

Мы цалуем яму руку толькі за тое, што ён ёсьць сярод нас.

25.08.2001

Фатадымак і мадонак аўтара

АБРАЗКІ абрэзкі

Кар'ера — гэта здаровае памкненне мець неабходныя стасункі з усё больш вузкім колам людзей. Але з кожнай прыступкай зъмяненца якасць аселага там людзтва. Дый ці ня лепш заняцца чымсьці аднаасобна — творчасцю або хоць зъбіранынем бутэлек — каб ня мець неабходнасці падтрымліваць непатрэбныя стасункі наагул.

* * *

Прыкрыў быў кубак з гарбатай спачатку складзеным лістком паперы, потым, дзеля таго што лісток гарбаціўся ды мерыўся скруціца, яшчэ й лёгенькай накрыўкай ад нейкай пляшкі. Спачатку папера выгіналася так моцна, што накрыўка ўзнімалася, і здавалася, вось-вось саслізне, зваліща. Потым становішча стабілізавалася, хоць рагі паперчыны ўсё яшчэ пучыліся, распускаліся ды сціскаліся, але ўжо самі сабою. Потым... потым я выйшаў у суседні кабінет патэлефанаўца і ўжо ня ведаю, як яно стала, што паперчына зусім зънерухомела. ...Так, блін, і з намі. Дык хоць бы толк быў, пакуль варушымся...

* * *

Можна забіць сябе адразу. Царква спраць, і правільна. Але нікога, а можа, і саму царкву, не цікавіць, што шмат хто забівае сябе "у раздроб" — гуляе ў кампьютарныя гульня, глядзіць сзырыялы ці "слабыя зывёны", выпівае. А ёсьць жа шмат людзей, адмыслова прыстаўленых, каб чалавеку нічога не хацелася як не маглося, апрач кампьютарных гульняў, пазіранья ў шкляны экран ці ў шкляное бутэлочнае рульца.

Аляксандар Урбановіч,
Гомель

дзіцячых пляцоўках. Усё покрыва дварасталася падобным да вялікага хатніяга пэчварку з аблімовачнай стужкаю — роўнай дарогай для аўтамашыны.

Дзіцячыя пляцоўкі ўпрыгожылі дэльве сыпіралі вінталів горак, жоўтая і ружовая: нешта касымічнае і вельмі сучаснае! (А мы ў дзяцінстве зъядждалі ўніз па "хобатах" драўляных азіяцкіх "сланоў".) Побач — арэлі, лесьвіцы...

...Калія рогу аднаго з будынкаў дарожка з пліткі звужалася ўдвая: жыхары дому не захацелі развітацца з кустом бэзу пад вонкі.

Добры дворык.

Людка Сільнова

Таварышу Мясьніковічу, начальніку над Акадэміяй навук і чалавеку

Таварыш Мясьніковіч!

Прыбліжаецца гадавое сабраныне даверанай Вам Акадэміі, на якім будуць выбіраць новых акаадэмікаў і, пардон, членаў-карэспандэнтаў.

Ня ведаю, ці будзеце балатавацца ў акаадэмікі Вы — гэта Вашае лічнае дзела. Але ёсьць дзяля, імеючыя ісключыцельнае абшчэсцьцвеннна-навучнае значэнне. Гэта пазор і ганьба, што сярод дзяйсцьціцельных членаў АНБ ня значыцца прозвішча Лукашэнкі А.Р. Я шчытую, што Лукашэнка А.Р. даўжон ужо даўно быць акаадэмікам.

Думаю, што Лукашэнкі А.Р., як гісторык па адкуацыі, даўжон стаць акаадэмікам гісторыі. Па-першое, ён упісаў ужо не адну страніцу ў гісторыю Беларусі. Па-другое, ён уносіць і ўносіць выдаючыя ўклад у разьвіццё гістарычнай навукі. Яму прынадліжаць два фундаментальныя адкрыцці.

Першое — што ва ўрэмя вялікай аце-часцьцяннай вайны Беларусь пацярала кожнага трэцяга жыхара. А пры Машэраве ж і пазнейшай ашыбачна лічылася, што кожнага чацвертага. Значыць, у адпаведнасці з новымі фактамі, у Хатыні нада будзе пасадзіць не чатыры, а трох бярозкі і адну з іх сячы. І ў вучэнікі ўніясць зъмены.

Другое адкрыццё: Лукашэнка А.Р. аўтарытэтна ўстанавіў, што падзяліць Беларусь і ўключыць яе ў склад Расіі — “нават Сталін да гэтага не дадумайся”.

З гэтага вынікае ўраньнё нацыяналістай, лічна Пазняка, Вячоркі і іх дружка Шушкевіча: што ў январы 1919 г. — пры Леніну — са складу БССР былі ісключаны і ў склад РСФСР уключаны Смаленская, Віцебская і Магілёўская губэрні.

Але на толькі нацыяналісты ўралі. Нават, ізвініце, таварыш Ленін няпраўду пісаў, што таварыш Сталін у 1922 г. хадеў уключыць БССР, УССР і Закаўказскую Фэдэрацию ў склад РСФСР. Думаю, што аўтары падручнікаў пад кіраўніцтвам Стапкевіча М.С. вычаркнуць гэты мамант з гісторыі Беларусі як няслушны.

Трэба таксама павыграэваць адпаведныя

лісты з 45-га тому 5-га іздання са-чынення ў Леніна. А аддзельныя брашуркі зь пісьюмом Леніна пра сталінскі плян аўта-намізацыі —

папаліць.

Так што, таварыш Мясьніковіч,

Як можна паважаць народ, які ператварыўся ў бязглазуды статак?

Катлеты чакаюць заможных мух. Прыказка. 220073, Менск, а/с 71

Партызанскае рушэнне — годны адказ акупантам

кантакты

27 верасня ў клубе “Тунэль” (пр. Пушкіна, 28) гурт “Ветах” выступае з канцэртам “У абдымах сонца”. Пачатак у 19.00. Кошт квіткоў 2000 папярэдне, 3000 — у дзень канцэрту

Царква евангельскіх хрысьціян-баптыстаў “Новая зямля” запрашае на набажэнствы штонядзелю а 15-й, на Чайкоўскага, 37

Студня маральні-этычнага выхаванчыні дзяцей расплачынае працу з каstryчніка 2002 г. Мова занятаў — беларуская. Запіс кожнога нядзелю з 14.15 па адресе: Чайкоўскага, 37, Менск

Набірою хлопчыкаў-шасыўгадак на бісплатныя заняткі публом (суб. — нядз. а 14-й), Машэрава, 22

Маладых мастакоў і фатографаў запрашаем узяць удзел у праекте “Існасць мінулага”. E-mail: besyanutka@mail.ru

Запрашаем 5-гадовых дзетак у групу падрэхтоўкі да школы. Заняткі праводзіцца па-беларуску. Т.: 288-68-91, пасля 21.00. Irap і Ганна

Праванум для дзетак 6—7 гадоў заняткі ўшу. Праводзяцца яны па-беларуску. Т.: 288-68-91, пасля 20.00. Irap і Ганна

праца

Танія распрацуем сайт любой складанасці. Т.: 211-85-85, а/с 1976. E-mail: alehiv_st@tut.by

вызваше дырэктора Інстытуту гісторыі Стапкевіча М.С., каб ён прайві ѹніцыятыву і высунуў кандыдатуру Лукашэнкі А.Р. у дзяйсцьціцельныя члены Акаадэміі. На Аддзяленні абшчэсцьцвеннных навук гэта кандыдатура пройдзе на “ура”. А на Агульнім сходзе нада пра-весыці адкрытае галасаваньне. Пабачым, ці асьмеліца хто галасаваць “проці”.

Праўда, можа зьявіцца пра прапасыцьвіе. Ходзяць чуткі, што кандыдатуру Лукашэнкі А.Р. у акаадэмікі хоча высунуць Інстытут літаратуры. Але вы пасаветуйце дырэктору Інстытуту Гыламедаву У.В. паддзяржаць кандыдатуру Лукашэнкі А.Р. у акаадэмікі гісторыі, бо фундаментальнаяе адкрыццё (што Васіль Быкаў вершы пісаў і пячатай) касаецца таўка гісторыі, але гісторыі літаратуры.

З пажаданнем посыпеху

— Граждан.

Сабачыя гісторыі

Адзін сабака любіў глядзець, як у вырай адлятаюць журавы. Граждану падабаліся вароны, і ён часта прасіў іх, каб яны яго не пакінулі аднаго перад халодна зімой.

Адзін сабака любіў восень за яе прыгажосьць. Граждан любіў восень за доўгія вечары, у якія ён гнаў самагонку.

Адзін сабака любіў холад. Граждан гэтак надвор’е не падабалася, і ён гаварыў: “У Савецкім Саюзе такіх каталкізаў не дапускалі. А цяпер разъялі дэмакратыю, што цэлае лета дажджу не было...”

Аднаму сабаку было халодна, і ён спаў у кажуху. Граждан было халодна, і ён усю ноч не даваў заснуць суседзям.

Адзін сабака начамі глядзеў лёгкую эротыку. Граждан наччу хадзіў на калгаснае поле і зьбіраў мерзлыя караняплоды.

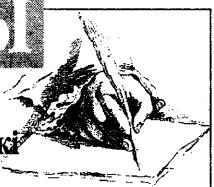
Аднаго сабаку пахвалілі на звяздзе пісьменнікаў. Граждан пакрыўдзіўся, што не яго, прыйшоў дамоў і выгнаў з хаты жонку і дзяцей.

Адзін сабака не падехаў на звяздзе пісьменнікаў, бо не было за што купіць билет на цягнік. Граждан прыйшоў пяшком і цэлы дзень прасядзеў моўкі, а потым усю ноч піў і хваліў новае кіраўніцтва.

Адзін сабака агітаваў за звяздзе пісьменнікаў у Доме літаратара. Граждан агітаваў ісці ў тэатар, бо там мяккія крэслы.

В.ІІ.

КОПІТЬ

на платныя прыватныя абвесткі (для прыватных асобаў, на старонку 16):

- да 20 словаў (тэксты модуль) 240 руб.
- звыш 20 словаў (тэксты модуль) 300 руб.
- аформленая абвестка 155 руб. за кв.см.
- аформленая абвестка — больш за 24 кв.см. з улікам кошту арыгінал-макету ад 200 руб. за кв.см.

Абвесткі палітычнага характару і ад грамадскіх арганізацый аплачваюцца паводле рэкламных расценак для камэрцыйных абвестак. Каб замовіць платную прыватную абвестку, трэба пералічыць грошы праз пошту пераводам на разліковы рахунак: УНП 101115521, “Наша Ніва”, Менск, Калектарная 20а, п.2а. Р/р 0322123050010, Ленінскія аддз. ААТ “Белінвестбанк” Менску, код 763.

НАША НІВА

незалежная газэта

заснаваная ў 1906, адноўленая ў 1991

галоўныя рэдактары “Нашай Нівы”: З.Вольскі (1906), А.Уласаў (1906—1914), Янка Купала (1914—1915), А.Луцкевіч, У.Знамяроўскі (1920), С.Дубавец (1991—2000).

сакратарка рэдакцыі

Настя Бакшанская

галоўны рэдактар

Андрэй Дынько

выпускны рэдактар

Сяргей Ёрш

карэктар

Сяргей Петрыкевіч

карэктарка

Галіна Рабянкова

нам. галоўнага рэдактара

Андрэй Скурко

мастакі рэдактар

Андрэй Чык

выдавец і заснавальнік

Фонд выдання газэты “Наша Ніва”

АДРАС ДЛЯ ДОПІСАў:

220050, Менск, а/с 537

Tel/fax: (017) 284-73-29, 13-32-32.

E-mail: nn@promedia.by

On-line: www.nn.by

© НАША НІВА. Спасылка на “Нашу Ніву” абавязковая. 8 палос фарматам А2. Друкарня РУП “Выдавецтва “Беларускі Дом друку”. Менск, пр. Скaryны, 79. Рэдакцыя не нісе адказнасць за змест рэкламных абвестак. Кошт свабодны. Пасведчаныя аб рэгістрацыі пэрыядычнага выдання № 581 ад 4 ліпеня 2002 г., выдадзеныя Міністэрствам інфармацыі Рэспублікі Беларусь. Юрдычныя адресы: г.Менск, вул. Калектарная, 20а, п. 2а. Наклад 3676. Нумар падписаны ў друк 25.09.2002. Замова № 6054. Рэдакцыйны адрес: Менск, Калектарная, 20а/2а

КУПОН БЯСПЛАТНАЙ ПРЫВАТНОЙ АБВЕСТКІ

Запоўніце гэты купон, і мы надрукунем Вашу абвестку (як больш за 15 словаў) бясплатна. 220050, Менск, а/с 537

Тэкст

Імя і прозвішча
Адрес, тэлефон